TƏBRİK ÇİÇƏKLƏRİ

İlk müəllimim Kubra
Əliyevaya ithaf edirəm

Evlər istədi ki, yüzü də birdən
Boşalıb bir evə dolsun bu axşam.
Güllər çırpındı ki, üzülüb yerdən
Başının çələngi olsun bu axşam.

Şad xəbər tərpətdi xəstə qarını:
Kənddə toy-bayramdır, o necə yatsın?
Tay-dəyişik saldı başmaqlarını,
Tələsdi təbrikə birinci çatsın.

Qapıdan içəri o, girən zaman,
Dedi: – Gəl qolumu boynuna salım,
Azar-bezarım da çıxar canımdan,
Top kimi olaram, ay qadan alım!

Qara gözlərini öpdü sevincək,
Duydun ana eşqi o saf nəfəsdə.
Qarışıq saçları gül dəstəsi tək
Töküldü ordenli sinənin üstə.

Nurəni qocalar sıxıb əlini,
Dedi halal olsun ananın südü.
Əmircan kəndinin qızı, gəlini
Səni tər çiçəyi, gülə bürüdü.

Kamala çatanlar, yaşa dolanlar,
Söylə, unudarmı ilk müəllimi?
Dönüb uşaq oldu ata olanlar,
Dayandı qarşında məktəbli kimi.

Görüb hər birini gözün yaşardı,
Onları bağrına basdın hörmətlə.
Ancaq ana-bala qucaqlaşardı
Bu istək, bu duyğu, bu hərarətlə.

İlk dəfə sən tutdun körpə əlimdən.
"Ana" kəlməsini dəftərə yazdım.
O sözün oduyla yanmasaydım mən,
Anamın eşqiylə alovlanmazdım.

Qocalıq saçına cığır saldıqca,
Calandı ömrünə cavanlıq çağın.
Qara gözlərində nur azaldıqca,
Həyatı nurlandı yüz-yüz uşağın.

De, neçin unudum, o günlər aydın,
Uzaqda deyil ki, gəzim, arayım.
Nə zaman başımı tumarlasaydın,
Heyifim gələrdi onu darayım.

"Sağ ol" – eşidəndə bir yol dilindən,
Atıla-atıla evə qaçardım.
Həyətə-bacaya sığışmazdım mən,
O günü quş kimi qanad açardım.

Açıb dəftərimi gəzərdim kəndi
Uşaqlar qibtəylə baxardı hələ.
Bu dəftər mənimçün yaşıl çəməndi,
Yazdığın "beşlərsə" qızıl bir lalə.

Nə danım, bəzən də günahım olub,
Lövhə qabağında utanmışam mən.
Bir tənəli sözün min ahım olub,
Yata bilməmişəm xəcalətimdən.

Gecə axıtmışam göz yaşlarımı,
Üstümə daş qonub yorğan yerinə.
Sənin giley dolu baxışlarını
Yuxuda görəndə tər gəlib mənə.

Elə bil o gözlər məndən küsmüşdü,
Bəlkə dəcəlliyim qəlbini əzdi?
Sandım saçlarına o gün dən düşdü,
O gündən alnında qırışlar gəzdi.

İlahi sanardım müəllimi mən,
Ağılda, şöhrətdə sənə tay hanı?
Deyərdim ən böyük alim də sənsən,
Nə qədər kitab var sənsən yazanı.

Hissin qanadında elə gəzdim ki,
Dedim sirlər dolu bir aləmin var.
O zaman fikrimə gətirməzdim ki,
Müəllim çay içər, müəllim yatar.

Düşündəm, hər gecə bir-bir ulduzlar
Enib göy üzündən axışır sizə:
Şirin söhbətinə gəlir ulduzlar,
Ay da qonur açıq pəncərənizə...

Bir gün ruzgarın xoş, arzun nubarlı,
Gül açıb ömrünün yazı, baharı.
Ey Leyli həyalı, Həcər vüqarlı,
Namuslu bir elin ismətli qızı!

Yığılıb evinə dostlar, tanışlar,
Şəninə təbriklər, sağlıqlar yağır.
İndi nəğmə başlar, musiqi başlar,
Qızın Rəfiqəni çalmağa çağır,
Ən gözəl gecədir, ən əziz gecə,
Coşaq pianonun təranəsiylə.
Şirmayı dillərdə əli gəzdikcə,
Ruha layla çalsın şirin səsiylə.

Şənlik də başlasın, toy da, busat da,
Günəşin nuruyla dolsun canımız.
Evin papaqlısı-oğlun Fuad da
Oxusun, oxuyaq, çalaq hamımız.

Ay parçası kimi iki balan var,
Biri solundadır, biri sağında.
Otaqda gözləri yolda qalan var,
Dayanmış bir şəklin o, qabağında.

Alnı düyüm-düyüm, saçı gümüşü
Xeyli var ayrılmır düşüncələrdən.
Dostların şən səsi, şaqraq gülüşü
Onu diksindirir yerində hərdən.

Məclis başlayandan yeri boş qalıb,
Ana inanır ki, o, gəlsin gərək.
Onu dalğalarmı dövrəyə alıb,
Tufanmı saxlayır nərə çəkərək?!

Kimsə söz açmayır ev yiyəsindən,
Qonaqlar gedəndən əl üzmüşdümü?
Məclisin ilk sağlıq piyaləsindən
Onun oğluna da bir pay düşdümü?

Qarı səssiz durmuş şəklin önündə
Ah çəkib dillənir o, yavaş-yavaş:
"Deyirəm, ay oğul, bu əziz gündə
Qoşa oturaydın gəlinimlə kaş?

Hardasan, hardasan, ay oğul, gəl çıx,
Gərək bu busatı gözlərin görə!
Bilsəm ki, gələrsən bircə saatlıq,
Ömürlük gələrəm sən gedən yerə."

Şəkli həsrət-həsrət basıb bağrına,
Gizlincə öpür ki, sən görməyəsən.
Hər ayaq səsindən diksinir ana,
Ha baxır qapıya, qayıtmır gedən.

Doyunca siz deyib, gülün bu axşam,
Bu şadlıq məclisi şirin töhfədir.
Mən ötən günlərdən söhbət açmasam,
Bilinməz hünərin, ilqarın nədir.

Dastana layiqsən, ey əziz insan!
Mənimsə yazdığım bu adi şeir...
Axı, məhəbbətin sınaqlarından
Hər qadın sənin tək çıxa bilməyib...

Yerlər qəmli, göylər çəndir.
Hər ötən gün ilə təndir.
Düşmən quduz, vətən darda,
Atalar da, oğullar da.
Sellər kimi aşıb-daşıb
Axır döyüş cəbhəsinə.
Sevgililər vidalaşıb,
Görüşərik, – deyir – yenə.
Yola düşdü sevgilin də,
O, cəbhəyə gedən gündə
Bir oğlunuz oldu sizin.
Yumuluydu hələ gözü,
O görmədi ata üzü.
Eşitmədi ata səsi.
Yuxusuna gəldi əksi.
Şəklini çox aldı ələ,
Görən ata övladını
Necə öpər, necə qucar?
Bilir onun bir adını,
Eşidib ki, atası var.
Bu həsrətin acısına
O, sonralar yüz yol yanmış,
Qibtə etmiş bacısına,
Ağlı kəsən, söz qananmış.
Duymuş ata nəfəsini,
O xoş çağı yadındadır.
Beşik bilib sinəsini.
Uyumağı yadındadır.
Söhbət açır bacı hərdən
O görkəmdən, boy buxundan,
Deyir: – Qardaş, gözlərindən
Lap atama oxşayırsan...
Bəli, o gün getdi yarın,
Bu ilk vida, son görüşdü.
Qaynananla körpələrin
Hər qayğısı sənə düşdü!

Zaman çətin, ruzgar ağır,
Ağlamadın fağır-fağır.
Nə gizlədim qəm də yedin,
Soyumadı ürək odun.
Ata varkən ana idin,
Ata getdi, ata oldun.
Müəllimdin, hər an sən də
Uca tutdun həmin adı.
Sağ əl beşik tərpədəndə,
Sol əl kitab varaqladı.
Dərsə gəldik səhər-səhər,
Şölə saçdı beyinlərə.
O yuxusuz qalan gözlər
Yumulmadı bircə kərə.
Hamı əsgər balasıydı.
Gözlər dolu, qəlblər yumşaq,
Bir sərt sözdən solasıydı
Çiçək kimi zərif uşaq.
O bir şirin söz deyəndə
Unudardı hamı dərdi:
Anasından inciyən də
Onu görüb şənlənərdi.
Hər gün dərsə gecikəni,
Yoldaşına göz dikəni
Ana kimi tutub dilə,
Gülə-gülə
Deyərdi ki, indi gərək
Daha yaxşı oxuyaq biz.
Cəbhələrə qaranquş tək
Uçsun "əla" qiymətimiz.
Atalar da eşitsələr
Artar gücü, coşar kini.
Oğlu əla alan əsgər
Əla atar güllәsini.
Tərpədərdi bu söz bizi,
Bircə tənbəl tapılmazdı.

Gecə-gündüz dərsimizi
Oxusaq da, dedik azdı...
Nankor ollam danışmasam
O analıq şəfqətindən,
Susar ürək, sönər ilham,
Yaxşılığı unutsam mən:
O qış yaman yağmışdı qar,
Səhər-səhər gəldik dərsə.
Şəfqət dolu o baxışdan
Kimdə vardır, deyin kimdə?
Kəndimizdən döyüş günü
Kömək umdu ana torpaq.
Öz gəlinlik üzüyünü
Barmağından çıxararaq,
Verdin cəbhə fonduna sən.
Kəndimizin hər yerindən
Qoşuldular çağrışına.
Yüz-yüz gəlin, yüz-yüz ana
Üzüyünü, qolbağını
Yardım verdi cəbhələrə, –
Təki Vətən torpağını
Başdan-başa azad görə...
Sən anaydın, vüqarın da,
Dağdan uca.
Bir cüt balan zəhmətinlə
Boy atdıqca
Gözlərində ümid adlı
İşıq yandı.
Unutmadın o müqəddəs
Eşqi, andı.
Baxdın dilsiz yollara sən.
Sükutdan da söz istədin.
Zirvədəki qartal kimi
Uzaq görən göz istədin.
Əllərini sinən üstə
Daraqladın,

Təzə məktub gəlməyəndə
Köhnələri varaqladın.
Məktub gəlib yetişdimi.
Düşündün ki, sözü gəlib,
Özü gəlsin.
Məktub ara verən kimi
Həsrət çəkdin:
Özü gəlmir,
Heç olmasa sözü gəlsin...
Aylar ötüb keçdi, illər dolandı,
Könlün sevgilini neçə yol andı,
Gözlərin yollara baxdı, gəlmədi.
Yetişdi gəlməyin vaxtı, gəlmədi,
Soyudu buz kimi top lülələri,
Doğdu kainatın azad şəhəri.
His tutmuş çıraqlar yandı, gəlmədi
Yanmayan ocaqlar yandı, gəlmədi.
Uşaqlar şəklindən soruşdu onu,
Ana soraqladı əziz oğlunu.
Harda əsgər gördü ondan söz açdı
Eşitdi gələn var, yanına qaçdı...
Evə ağır-ağır qayıtdı ana,
Səni qucaqlayıb basdı bağrına.
Gəzdi ağ saçları mehriban əlin,
Dolmuş gözlərindən öpdü o ki, var.
Onun tək qaynana, sənin tək gəlin
Namusda, hörmətdə mində bir olar.
Göylərdən müqəddəs tutur xətrini
İyirmi ildir ki, səninlə qalır.
Sən ondan alırsan ərin ətrini,
Oğlunun ətrini o, səndən alır.
Ona güldən ağır söz deməmisən,
Hələ bir sözündən inciməmisən.
Eşqin, etibarın aynası kimi
Ləkə görməyibdir təmiz vicdanın.
Sən namus, sən qismət qalası kimi,
Bəlkə də fəxrisən Azərbaycanın?..

Ey əziz müəllim, nə bəxtəvərsən?
Bu gün arzuların çiçəklənibdir,
Sənin gözlərinin nur zərrəsindən
Vətənə yüz ulduz səpələnibdir.
Onlardan nur alır hər kənd, hər şəhər,
Hamı səadəti hünərlə tapır.
İlk qələm verdiyin o titrək əllər
İndi dağlar yarır, qayalar çapır.
Nə qədər ucadır, bu şöhrət bu şan,
Bu ülvi sənətin günəşlə təndir!
İlk hərfi deyəndə dili dolaşan
İndi dastan yazan, nəğmə deyəndir.
Ey ömrü çiçəkli bir yaza çatan!
Bax gözün doyduqca saldığın bağa,
Bir vaxt kamalınla pərvaza çatan
İndi yollar gəzir Marsa çatmağa.
Bu, sənin zəhmətin, sənin hünərin,
Müqəddəs adını heç kəs unutmaz
Yığılsa bir yerə tələbələrin,
Deyirəm, bəlkə də bir Bakı tutmaz...

Bu gün bayramındır, əziz mübarək,
Şəninə alqışlar deyir Vətənin.
Aldığın mükafat qızıl günəş tək
Yanır ürəyinin başında sənin.

Şəfəqlər bürüyür doğma kəndimi,
Ulduzlar günəşi görüb çaşıbdır.
Bəşər müəllimi, kənd müəllimi
Sanki bu otaqda qucaqlaşıbdır!

YARALI NƏĞMƏ

Azərbaycan dramaturgiyasının banisi, böyük inqilabçı-demokrat M.F.Axundovun ədəbi-ictimai fəaliyyətinin ilk dövrlərinə həsr olunur.

"Biz behiştə bərabər olan vətənimizin şərəfətini əhya etməliyik."
M.F.Axundov

I

Qapılardan qovdular,
Dedilər ki, dəlisən.
Bizdən şikayət olmaz,
Həddini bilməlisən!
Bir də əkin yerini
Sən görərsən yuxuda.
Döydü onu yüzbaşı,
Söydü onu kəndxuda.
Molla dua yazmadı.
Əlini boş görəndə.
Axund yumdu gözünü
Qəpik-quruş görəndə.
Çağırdı harayına
Bir Allahı, bir çarı.
Allah qapısının da
Gördü puldur açarı.
Gördü pulun gücünə
Günaha batmaq olar.
Adını mömin qoyub,
Xalqı aldatmaq olar.
Üstündə şahın başı
Həkk olunan pul ilə
Şahı da almaq olar,
Şahı da satmaq olar.
Bəy bağırdı: – "Torpağı
Bir də geri vermərəm.

Gəbərsən də bir qarış
Qəbir yeri vermərəm!".
Yazıq necə qayıtsın
Külfətinin yanına?
Həyat onu çəkmişdi
Aclıq imtahanına.
Dedi: – Nədir əlacım?
Görən kimə əl açım?
Kimə pənah gətirim?
Torpağımı itirdim,
Özümü də itirim?
Ölüm bundan yaxşıdır,
Mən əliboş, evim ac.
Sinəmdə dərdli ürək,
Kürəyimdə yüz qırmanc.
Göy quruyub, yer yanıb,
Ha başına döy indi.
Bir pay mənə düşərdi,
Üç pay zalım bəyindi.
Ödəmədim borcunu,
Uçdu daşım-divarım.
Barı torpaq verəydi,
Göy yaşımla suvarım.
Barı möhlət verəydi,
Söy alaydı dilimdən.
Görsə dara düşmüşəm.
Möhlət allam ölümdən,
Bəydən ala bilmərəm.
Yerdə itən haqqımı
Göydən ala bilmərəm.
Hara gedim, neyləyim?
Ağlım da başdan çıxıb.
Başı daşlı kəndçinin
Çörəyi daşdan çıxıb.
Onu da daşqəlblilər
Yarəb, çox görür bizə.

Söylə, kimə yalvaraq,
Çatsın köməyimizə?
O qədər susmuşam ki,
Necə dinim, bilmirəm.
Hanı mənim qəzəbim,
Hanı kinim, bilmirəm.
Səhər-axşam molladan
Bir söz eşidirəm mən:
"Nə yazılıb alnına,
Onu da görməlisən!".
Kimdir bunu oxuyan,
Bu cür yozan kimdir, kim?
Mənə qara, varlıya
Ağ gün yazan kimdir, kim?
Yaşamaq istəyirəm
Mən ki, öz bəhərimlə,
Niyə bu yazılmasın
Mənim açıq alnıma
Öz halalca tərimlə?
Özgəyə taxıl biçib,
Yer əkməyə güclüyəm.
Canımı da bu yolda
Məcburam ki, xərcləyəm.
Nədir muzdum, qazancım? –
Ac yaşayıb dinməmək.
Alnıma yazılana
Qayil olum mən gərək.
Zülmün əlifbasıyla
Yazılıbdır bu yazı:
Bəyin varı bol olsun,
Kasıbın da duası...
O, gəzdi qapı-qapı,
Kimdir ona hay verən.
Dedi: – Gərək dərdimə
Özüm əlac tapım mən.
Qayıtmadı evinə,
Yazıq hara qayıtsın?

Necə külfət yanına
Üzüqara qayıtsın?
Kəndin qoca mirzəsi
Bir məktub yazdı ona.
Ünvanı da beləydi:
Tiflis, baş divanxana...

...Kənddən çapar gedir ayda bir kərə,
Gözləsə, külfəti ölər acından.
Özü yola düşdü o qərib yerə,
Danışsın dərdindən, ehtiyacından.

Köməyə çağırsın bütün aləmi,
O, baş Valinin də getsin yanına.
Əl boyda kağızda dağ boyda qəmi,
Atını sürürdü "haqq" divanına.

At nə at! – qocalmış ağsaq bir yabı,
Qonşudan borc alıb üçcə günlüyə.
Qalmayıb fağırın taqəti, tabı,
Açıb cilovunu burax çöllüyə.

Buna da min şükür deyib o yazıq;
Allahın heyvanı tutub əlindən.
Əyninə bir çuxa geyib o yazıq,
O da qonşunundur, borc alıb dünən.

Dağların dumanı, düzlərin sisi
Dəyib nəfəsinə buxarlanırdı.
Qazağın qonşusu qədim Tiflisi,
Dünyada ən ucqar şəhər sayırdı.

Getməyib, görməyib, neynəsin fağır?
Əkindən, biçindən macal tapmayıb.
Taleyi kəm olub, ruzgarı ağır,
O, taxıl tapanda çuval tapmayıb.

Çəkib qəm yükünü, möhnət dağını,
Dərdlə taraz gəlib öz çəkisi də.
Ya canını aldın, ya torpağını
Kəndliyə ölümdür hər ikisi də.

Beş qarış yer düşsə ixtiyarına,
O, daşın üstündə cənnət yaradar.
Sən ona torpaq yer, qışın qarına
İsti yorğan kimi bürünüb yatar.

Onun fikri torpaq, arzusu torpaq,
Qisməti, qazancı bir daxmalıqdır.
Əlinin şükümü, ruzusu torpaq,
Torpaqsız əkinçi susuz balıqdır.

Gedir başı lovlu, üreyi dağlı,
Dalınca göz dikən ana-bacı var.
Bir vətən qeyrətli, kişi papaqlı
İnsana əşhədü-ehtiyacı var.

Dərələr, təpələr yolunu kəsdi,
Mənzil uzandıqca ümid qısaldı.
Yazıq elə çapdı, elə tələsdi,
Yabısı çərləyib yollarda qaldı.

Qaldı o kimsəsiz, payi-piyada,
Öldü son ümidi, son təsəllisi.
Titrədi səsindən daş da, qaya da,
Quşları hürkütdü fəryadlı səsi.

Yağış üzərinə elə gəldi ki,
Qoymadı bir macal tapıb yerisin.
Yağış çörək deyil, pul deyildi ki,
Yüz yol əl açasan, gəlmirəm desin.

Süründü, olsa da gücsüz, qüvvəsiz,
Əzablı günləri onun nə çoxmuş.
Səadət kasıba nə qədər xəsis,
Fəlakət nə qədər əliaçıqmış!

Quşlar da dil bilmir uçsun xəbərə,
Burdan öz kəndinə daş ata bilmir.
Dərdə bax, beş addım qalıb şəhərə,
Sürünür, sürünür, o, çata bilmir.

Çuxası üzüldü parçalanaraq,
Dizi açıq qaldı, çarığı bağsız.
Lüt-üryan yoxsulun öləndə ancaq
Əyninin kəfəni olar yamaqsız.

Yolun sonu görünmür,
Tükənir son qüvvə də.
O kağızdan səs gəlir:
Torpaq gətir, ay dədə,
Çörək gətir, ay dədə!
O, sürünür yenə də,
O, sustalır yenə də.
Kağızdan bir səs gəlir:
Cavab gətir, ay dədə,
Pul tap gətir, ay dədə!
Qaranlıq, dar daxmada
Haray çəkir bir ana:
"O bir qırıq məktubu
Yetir haqqa, divana.
De ki, yoxsul varlının
Əlindən qan udur, qan.
Evimizi talayır,
Soyur vəhşi, qudurğan..."
O məktub ac külfətin
Son umidi, gümanı.
Kəndli sanki çiyninə
Şəlləyib bir komanı.
O məktub dilsizlərin
Dil açıb danışmağı.
Göz yaşına bələnmiş
Bir gəlinin yaşmağı.
Çıxarıb döş cibindən,
Baxır həmin kağıza.

Yazılar nöqtə-nöqtə,
Hərflər gödək, qısa.
Bircə söz oxumağa
Çatmır onun savadı.
Bu kağıza yazılıb
Yadlar əlifbasıyla
Azərbaycan fəryadı.
Dövranın zülmünə bax:
Qanını ovuc-ovuc
İçirlər, doymayırlar.
Dərdini öz dilində
Deməyə qoymayırlar,
Yazmağa qoymayırlar.
Yox, yox, ana dilində
Məktəb, mədrəsə olmaz.
Kəndli ana dilində
Yanıram desə olmaz,
Ölürəm desə olmaz.
Sən işə bax, dərdə bax:
Məscidlə də danışmaq,
Allahla da danışmaq
Özgə dildədir ancaq!
Mollanın oxuduğu
Quran da özgə dildə.
Hökumətin yazdığı
Fərman da özgə dildə.
Öz ellin, həmvətənin
Dərini soyur sənin,
Talanır suyun, dənin,
Yersiz-yurdsuz qalırsan.
Gedib səcdə qılırsan
Yadların qabağında.
Tərcümə olunmalı
Sənin şikayətin də,
Sənin ağlamağın da...
Yollar boyu çən, duman,
Nə ümid var, nə güman,

Nə bir imdada yetən,
Nə qürbətdir, nə Vətən.
Kəndli çölün düzündə
Batıb qəm dəryasına.
Bir o kağıza baxır,
Bir cırıq libasına.
Hara gedirəm, – deyib
Ağlayır için-için.
Cibim dolu olsaydı,
Olardı tərcüməçim.
Havayı qazanmışam
Söyüşü, qırmancı mən,
Dərdli, qəmi havayı.
Çətin havayı tapım
Silisti, dilmancı mən,
Nədir "payım", "sovqatım"
Göz yaşından savayı?
Kimim var, orda kimim?
Nə dostum, nə həmdəmim,
Nə bir dil bilənim var.
Bu tale ki, mənim var,
Bu görkəm ki, mənim var,
Hara getsəm qovarlar,
Hara getsəm söyərlər.
Sən kasıbsan deyərlər,
Sən dəlisən deyərlər.
Dəliyəm – gülməliyəm,
Kasıbam – ölməliyəm.
Qayıdıb öz dərdimi
Evimdə bölməliyəm...

II

ündoğan tərəfdən şəhərə sarı
ir dəstə süvari çapıb gəlirdi.
nlar tərlətdikcə qızğın atları
ollardan at boyu toz yüksəlirdi.

Papağı naxışlı, paqonlu zərli
Şişman bir zabitdi qabaqda gedən.
Əli silahlıydı, dili hünərli,
Amma diksinirdi bircə kölgədən.

Güllə boşaldırdı hər qəfil səsə,
Alnından soyuq tər damcılayırdı.
O tir-tir əsirdi bir kol titrəsə,
Atını qəzəblə qamçılayırdı.

Yəhərin qaşından çıxarıb qabı,
Hərdən boğazını yaşlayıb bir az,
Deyirdi: "Çəkdiyim bu it əzabı
Bitməzmi? Lənətə gələsən, Qafqaz!.."

Hər qaya kölgəsi qara yapıncı,
Hər daşın dalında dağlı görürdü.
Hər budaq sıyrılmış düşmən qılıncı,
Özünü qolları bağlı görürdü.

Çevrilib arxaya baxırdı hərdən,
Sanki kürəyindən oxlanırdı o.
Bir azca aralı gələn əsgərdən
Ehtiyat edirdi, xoflanırdı o.

Didirdi qəlbini qara şübhələr:
"Kim qoşdu dəstəmə bu üsyankarı?
Bir ovuc barıtdır, yanğın törədər,
O, qəfil güllәyə tuş olsun barı!

Bəlkə də lap məni vurmaqdır qəsdi?
Biləydim fikrindən keçənlər nədir.
Asılmağa layiq bir Dekabristi
Sürgün eləyiblər.
Çox qəribədir!

Hələ özünü də silahlandırıb,
Mənə əmr ediblər: "Üstündə göz ol!

Görsən ara qatıb, su bulandırırb,
Başına güllə çax, dayanma, tez ol."

Yox, aman vermərəm həddini aşsın,
Daha zabit deyil, soldatdır ancaq.
Ən qabaq gərgədə gərək vuruşsun,
Bu vəhşi çöllərdə itib-batacaq."

Birdən qamçılayır atı dalbadal,
Qəfil hənirtidən saralır rəngi.
Bağırır: – Durmayın, öldürün dərhal!
Çaşıb o, tərsinə tutur tüfəngi.

Hücum! İrəliyə! Mən əmr edirəm! –
Sağına, soluna hey atəş açır.
Kolların içindən görürlər bu dəm
Tullana-tullana bir dovşan qaçır.

Soldat yaxınlaşır bəh, bəh deyərək:
– Cənab, vallah səndə qurd ürəyi var.
Sən qorxunc Qafqaza varid olan tək
Təsliməm deyəcək bütün dağlılar.

Sənsən rejissoru bu tamaşanın,
Əhsən bu rütbəyə, əhsən bu ada!
Nə xoşdur görüşü iki dovşanın:
Biri atlı qaçır, biri piyada.

Bu sözdən qızarıb o, xərçəng kimi
Seyrək dişlərilə didir bığını.
– Bestujev, bu sürgün ibrət deyilmi?
Yoxsa unutmusan kim olduğunu?

Bestujev – xalqının üsyankar oğlu,
Didərgin salınmış öz diyarından.
Bağlı deyilsə də onun əl-qolu,
Qanunlar dilini bağlayır hər an.

Senat meydanına bayraqla gedən
Qiyamçı şairin taleyinə bax:
Qafqaza sürülüb Yakutskidən,
Yenə də dustaqdır, tüfəngli dustaq.

Fəqət o, zabiti yol boyu sancır,
Nə əmrə baş əyir, nə də qanuna.
Dilindən od tökür, ildırım saçır,
Soldatlar heyrətlə baxırlar ona:

"Necə? Əjdahanı sözlə kiritmək?
Deməli ondan da güclüsü varmış!
Bu qəddar oğlunun ziddinə getmək,
Hətta əmrindən də çıxmaq olarmış!".

Dünənin təhkimçi kəndlilərinə
Əcaib görünür zabitin halı.
Onlara deyilib: – Heykəl yerinə
Komandir önündə lal dayanmalı!

Sənə öl dedimi, gərək ölәsən,
Vursa bu üzündən, o üzünü tut.
Qanuna tabesən, əmrə kölәsən,
İnsan olduğunu bir yolluq unut!

Onlara oxşamır bu təzə əsgər,
Sözüylə zabitə min əzab verir.
Özünü rəislə tutur bərabər,
Atəşə atəşlə o, cavab verir...

Hündür bir təpəyə çatanda onlar
Atlar qulağını şəklədi birdən.
Caynağı al qana batmış quzgunlar
Hürküşüb dəstəylə uçdu o yerdən.

O susur, ağlayır təbiət səssiz,
Tək söyüd saç yolur bir bacı kimi.

Kəndli qucub yeri cansız, nəfəssiz,
Torpaq tamarzısı, yer acı kimi.

Barmağı ucunda qaralan məktub
Matəm yaylığı tək sallanıb yerə.
Gözləri isladıb, ahı qurudub
Onun hər sətrini bəlkə yüz kərə.

Ürəkdə həsrəti, gözdə muradı
Bu qərib çöllərdə o, candan oldu.
Yaşadı, örtməyə yorğan tapmadı,
Öləndə kəfəni çən, duman oldu.

Əcəl insaflıymış bəydən, molladan,
Ölmək azadlığı var imiş hələ.
Vergisiz torpaq da alırmış adam,
O, bəlkə minnətdar olsun əcələ?

Nə fayda, özünü içindən yeyib,
Min əzab çəkəsən?
Rahat yıxıl, yat.
Bir böyük sənətkar nə gözəl deyib:
"Ey ölüm, gəl, bizi öldürdü həyat!".

Soldatlar düşünüb bayaqdan bəri,
Hamı cavab gəzir öz sualına.
Yəhərin qaşına əyilib biri,
Silir gözlərini atın yalına.

Biri da xaç vurub nə isə deyir,
Baxdıqca meyidə boğulur səsi.
Qoca bir soldatın əli titrəyir,
Dağılır üstünə tütün kisəsi.

Atlar dırnağıyla eşib torpağı,
Sanki qəbir qazmaq istəyir ona.
Didib dövrəsində kolu, yarpağı,
Əklil düzəldirlər insan oğluna.

Bəs zabit? –
Meyidə baxdıqca mat-mat,
Tərpənmir, özü də dönüb meyidə.
Yüyəni gəmirir altındakı at,
Ölümə üsyandır kişnəməyi də.

Buludlar dağların alın təritək
Süzüb damcı-damcı görünür yerdə.
Ağ duman bir ana hörükləri tək
Pərişan-pərişan sürünür yerdə.

Təbiət acizin dərdinə qalan,
Bir kasıb öləndə o, qəmli olur.
Bəzən görürsən ki, əfi bir ilan
Qaniçən adamdan rəhimli olur.

Çöldə yetim-yetim inləyir külək,
Yarpaqlar tökülür həzin, ahəstə.
Günəş ağlamaqdan qızarmış köz tək
Əyilib o qərib meyidin üstə.

Azmı dəryaz tutub soldat əlləri?
Əkində, biçində can qoyub onlar.
Bu mavi gözlərdə illərdən bəri
Torpaq həsrəti var, torpaq rəngi var.

Alpın ən alınmaz, dərin qatları
Dəlik-deşik olub rus süngüsüylə.
Dünyanı titrədən Bonapartları
Pərən-pərən salıb "ura" səsiylə.

Onlar uf deməyib can verəndə də,
Vətənin yolunda başından keçib.
Mərdanə öldürüb öldürəndə də,
Çara qulluq edib, xalqa and içib.

Çoxunun köksündə güllə yeri var.
Bu səhnə ən dərin yaradan ağır.

Kəndlinin önündə sarsılır onlar,
Həsrətli gözlərə doğmalıq yağır.

Bir anda kül kimi bozarır rənglər,
Torpatı düşünüb dərdli olurlar.
Dəryaza, orağa dönür tüfənglər,
Soldatlar təhkimçi kəndli olurlar.

Zabit gözlərini çevirib yana,
Özünü yəhərin üstə yayır o.
Hərdən tumar çəkir atın yalına,
Hərdən paqonunu sığallayır o.

Qoca soldat gəlib deyir yavaşdan:
– Cənab, izn verin onu dəfn edək.
O, təhqir eşidir bu qəlbidaşdan:
– Haydı, irəliyə! Tələsin gedək!
Bestujev, tərpənin!
Yolda bu sayaq
Tamaşalar çoxdur,
əyləncələr çox.
Hər vəhşi tatara durub ağlasaq
Məscidə gedərik, döyüşlərə yox!
Bestujev ortada durub qəmli, tək,
Dolmuş gözlərindən qəzəb, kin yağır.
Qızılı saçını dağıdır külək,
Başını qaldırır o, ağır-ağır:
– Ölən müsəlmandır.
Dərbənddə ikən
Ülfət bağlamışam o millətlə mən.
Vətən satqınları, çar nökərləri
Didərgin salanda məni yurdumdan,
Orda məskən salıb, aylardan bəri,
Ucqar bir obada qaldığım zaman,
Yemişəm onların duz-çörəyini.
Qonağa can deyən mərd ürəyini,
Əyilməz ruhunu, dağ vüqarını,

Dostluqda əhdini, etibarını
Görüb hər birinə heyran olmuşam.
O yerdə təzə bir insan olmuşam.
Məni Aleksandr çağırmazdılar,
İskəndər deyərdi hamı adıma.
Məni özlərindən ayırmazdılar...
Bir payız axşamı düşür yadıma;
Ayazda şinelsiz çıxmışdım kəndə,
Birdən göy kişnədi, hava qaraldı.
Bir qoca müsəlman məni görəndə
Kürkünü çıxarıb çiynimə saldı.
Nə illah elədim: – Hələ cavanam,
Ay əmi, kürkünü geyin əyninə.
Çox şaxta görmüşəm,
Mən Şimaldanam,
Ha dedim, girmədi onun beyninə.
Dedi: – Sən qonaqsan, qərib bir qonaq,
Oğul, qulluğunda biz durmalıyıq.
Olarmı yanında xəcalət olaq?
Səni odumuzla qızdırmalıyıq.
O, elə dedi ki, gözüm yaşardı,
Çiynimdə bir elin nəfəsi gəzdi.
Bir az bu kəndliyə oxşarı vardı.
Bəlkə də...
Yox, bura gələ bilməzdi.
İndi tutulmasam qüssəyə, qəmə,
Tutar gözlərimi həmin duz-çörək.
Mən onu bürüyüb öz şinelimə,
Yer qazıb, hörmətlə dəfn edim gərək.
Zabit kəkələyir:
– Çar qanununda
Hörmət yazılmayıb vəhşi tatara.
– Bəli, mənim kimi
Elə onun da
Ölümü yazılıb o qanunlara!
Zabiti ildırım vurur elə bil:
– Susun! Üsyan deyir yenə səsiniz!

Bestujev, bu Senat meydanı deyil,
Siz çarın əmriylə sürgündəsiniz!
– Cənab, hafizəniz itidir, gərək
Bununçun təşəkkür eyləyim sizə.
Görürəm, rütbəyə satılmış ürək
Paqon yapışdırıb boş çiyninizə.
– Sizdə də var idi həmin paqondan.
– Var idi! –
Yaxşı ki, azadam ondan.
Yaxşı ki, vaxtında ayrılmışıq biz,
Uzağam lakeyə çatan hörmətdən.
Yoxsa bilinməzdi nədir fərqimiz,
Tarix ayırmazdı satqını mərddən! –
Deyib qılıncıyla torpağı eşir,
Zabitin gözünü deşir elə bil.
Soldatlar yəhərin üstə tərpəşir,
Yox, onlar qul deyil, soyuq daş deyil!
Qoca pıçıldayır:
– Ölmüşükmü biz,
Şair məzar qazır,
Gendən baxırıq?
Hamı atdan düşür sözsüz-əmrsiz,
Zabit də sustalıb, dinməyir artıq.
Üzlər pərişandır, görən dünyada
İnsan basdırmaqdan ağır dərdmi var?
Bəlkə bir-birinin məzarını da
Bu qərib çöllərdə qazacaq onlar.
Bu yazıq kəndlinin bir həyanı yox,
Harda öldüyünü duyan da yaoxdur.
Üstündə saç yolub ağlayanı yox,
Qəbrinə başdaşı qoyan da yoxdur.
Sən bir ecələ bax,
Kimsəsiz yerin
Əbədi sahibi özüdür ancaq.
Görəsən nə qədər ağlar gözlərin
Qarası əriyib ağı qalacaq?

Barı eşidələr özün köçəndə
Sinələr bulud tək dolub-boşala.
Ağırdır ömürlük həsrət içində
Ürək dolu qala, göz dolu qala.

Qılınca söykənib dikəlir yerdən,
Şair dövrəsinə göz dolandırır.
Maxorka istəyir qoca əsgərdən.
Dağlı qəlyanını qovla yandırır,
Baxır əsgərlərə, sifətlər mətin,
Düşünür: – Rusiya həmişə sağdır.
Bir gün bu əllərlə mütləqiyyətin
Ömürlük məzarı qazılacaqdır.
Ümidlə, inamla sıçrayır ata,
Qopan qığılcımdan alov törəyir.
Cütbaşlı qartala, çara, Senata
Tuşlanan nifrəti zabitə dəyir...
Məzar, soyuq məzar beş-on çörəkdir,
Nə pəncərə gərək, nə də qapılar.
Dünyaya gəlməyə aylar gərəkdir,
Yerdən yer altına bircə qarış var.
Bir şitil basdırsan gec-tez göyərir.
İnsanı basdırdın dönür heçliyə.
Biri tikan yığır, biri gül dərir,
Qam fağıra düşür, şadlıq güclüyə.
Diriykən görünür əyin-başından
Kimdir damağı çağ, kimdir qubarlı.
Öləndə bilinir qəbir daşından
Yoxsul yaşamısan, yoxsa ki varlı.
Sanki soldatların sinəsinə də
Ağır məzar daşı çökür bu anlar.
Yaylım atəşinin əvəzinə də
Birləşib dərindən ah çəkir onlar...
Təpənin üzərindən
Kəsilib külüng səsi.
Axşam bura qayıdır
Yenə quzğun dəstəsi.

Onlar gəzir ovunu
Parçalayıb didməyə.
Tapa bilmirlər onu,
Havalanırlar göyə.
Həmin yerdə görünür
Qərib, tənha bir məzar.
Üstündə gül-çiçək yox,
Torpaq dolu xurcun var.
Uzaqda nal səsləri
Diksindirir gecəni.
Ləpirlərdə buğlanır
Yolun dumanı, çəni.
Tozanağın içindən
Od görünür arabir.
Bəlkə sönən gözlərin
Son işığı yol gedir?
Hündür rus atlarını
Çapır yel kimi dəstə.
Bir əli cilovunda.
Bir əli gözü üstə
Hərdən çönüb arxaya
O tənha qəbrə baxan
Şinelsiz bir əsgər də
Gedir qəmgin, pərişan...

III

Qədim qala divarları
Məcrur, uca,
Şəhər üstə sinə gərib
Pəhləvan tək.
Kür sıldırım qayalara
Çırpıldıqca
Nərildəyir yaralanmış
Bir aslan tək.
Nizə kimi iti bürclər
Sıx dumanı

Parçalayıb yollar açır
Doğan günə.
Dan şəfəqi su yerinə
Axan qanı
Yerdən yığıb qarışdırmış
Öz rənginə.
O, sallanıb qıpqırmızı
Ürək kimi
Səhər-səhər kainatın
Yaxasından.
Torpaq onu
Geyib isti köynək kimi,
Cana gəlib,
Qalxır şirin yuxusundan.
Qanadlanıb süzmək üçün
Asimanı
Quşlar isti yuvasından
Çölə çıxır.
Həyətlərdə it hürüşü,
Xoruz banı,
Kilsələrdə zəng səsləri
Zilə çıxır.
Xəncər kimi yarı bölmüş
Tiflisi Kür,
Talelər də bölünmüşdür
İki yerə.
Sağ sahilin daxmaları
Yerə çökür,
Sol sahilin yükü düşüb
O evlərə.
Yox, yox, çayın nə günahı? –
Üzüqara
Zəmanədir ayrılığın
günahkarı.
Həyat qənim kəsiləndə
Kasıblara,

Qan ağlayır,
Çaya dönür
Göz yaşları.
Bir tərəfdə dar yolların
Çıx seyrinə,
Görünməzdir
Dərin quyu dibi kimi.
Bir tərəfdə təzə şəhər
Gündən-günə
Genişlənir varlıların
Cibi kimi,
Öz puluyla gərək knyaz,
Xan tanına,
Zadəganlar bir-birindən
Əhli kefdi.
Tiflis düşüb
Qızıl şərab fantanına,
Hələ fantan vurmayıbdır
Bakı nefti.
O, Qafqazın darvazası,
Giriş yolu.
O, Qafqazın şeir-sənət
Mərkəzidir.
Tiflis gürcü ürəyi tək
Qaynar, dolu,
Tiflis-nağıl,
Tiflis cənnət əvəzidir.
Pulun varsa,
Bu cənnəti buyur, yarat.
Pulun yoxsa,
Hər yer sənə cəhənnəmdir.
Çilçıraqlı salonlarda
Bal-maskarad,
Daxmalarda zülmət dolu
Bir aləmdir.
Bura gəlir zəmanədən
Küskün, bezar,

Həmfikirlər tez tapışır,
Tez dostlaşır...
Müsəlmanlar məhəlləsi
Şeytanbazar
Budur, qaynar qazan kimi
Aşıb-daşır.
Sahibsizlər künc-bucaqda
Bardaş qurub,
Tənbəl-tənbəl günə verir
Özlərini.
Hamballar da palanıyla
Hazır durub,
Gələnlərə marıtdayıb
Gözlərini.
Yalın ayaq görən kimi
Pinəçilər,
Müştərini oturtmağa
Daş axtarır.
Dəllək qoymaz müsafirlər
Yan keçələr,
O, qırxmağa cibi qalın
Baş axtarır.
Şərq bazarı,
Qızğın alver
Gedir burda.
Səslər gəlir:
– Tez gəl bəri,
Ay müştəri!
Qaraçılar fal açır
Bu vurhavurda,
Meydan tutmur
Nağıl deyən dərvişləri.
Manqallarda cızhacızla
Kabab bişir,
Həsrət-həsrət baxıb şişir
Füqəralar.

Dodağını marçıldadır,
Yeyib şişir
Kəl boyunlar,
Qarınları nağaralar.
İpək, qumaş,
Qızıl, gümüş, –
Nə istəsən,
Sona yetməz
Yüz-yüz hambal
Yük daşıya.
Şərq bazarı, –
Pulun varsa
Geyin, bəzən.
Pulun yoxsa
Gəl havayı tamaşaya...
...Şeytanbazar,
Müsəlmanlar məhəlləsi
Bu gün qaynar qazan kimi
Aşıb-daşır.
Güllə kimi şaqqıldayır
Qamçı səsi,
Bir kareta
Meydançaya yaxınlaşır.
Atlar yortub irəliyə
Harın-harın,
Nallarıyla əzib keçir
Boz daşları.
Pəncərədən tül örtüklü
Xanımların
Yola baxır
Min ədalı baxışları.
Dilənçilər əl uzadır
Keçənlərə:
– Xanım, Allah xatirinə,
Tifilim var!
Gümüş pullar

Cingiltiylə düşür yerə,
Atlar çapır,
Qaqqıldaşır o xanımlar.
Yerdə əllər süpürüşür
Bir-biriylə,
Dişlər didir,
Yaxaları paralanır.
"Yardım" verən xanımların
Əlləriylə
Neçə nakam yetim qəlbi
Yaralanır.
Küçə boyu addımları
İti, möhkəm,
Başlarında quş lələkli
Üçgünc papaq,
Zəhimli çar soldatları
Keçir bu dəm,
Pullar itir,
Toz-torpağa qarışaraq.
Bir dilənçi ayaq altda
İməkləyir,
Əlləriylə yeri eşir
Son nəfəsdə.
Qəpik gəzən gözlərinə
Təpik dəyir,
Qızıl qanı parıldayır
Daşlar üstdə.
Küçə dolur,
İynə atsan
Düşməz yerə.
Ah çəkən də,
Göz yaşları
Axan da var.
Hər tinbaşı
Belə vaxtsız ölənlərə
Dodaq büzən,
Bir gözucu baxan da var...

Bu səhnədən tutularaq
Bulud kimi.
Xeyli var ki, o, tərpənmir
Öz yerindən,
Boy-buxunda
Əyilməzdir palıd kimi,
Alov yağır iri,
Qaynar gözlərindən.
Xatırladır çiynindəki
Zər paqonlar
Qanadları yarı bağlı
Bir qartalı.
Yaxasında qızıl düymə
Qatarı var,
Sinəsində güllə kimi
Söz qatarı.
Dünya qəfəs,
O bir küncə
Qısılıbdır,
Batıb qəmlər dəryasına
Birdən-birə.
Göylər sanki saçlarından
Asılıbdır,
Ayaqları mismarlanıb
Həmin yerə.
Hərdən baxır yoldaşına,
O da qəmgin,
Göy gözləri zillənmişdir
Bir nöqtəyə.
Cavan zabit
Uğursuz bir dilənçinin
Ölümünə niyə yanır,
Görən niyə?
Elə bil ki, ona dəyib
Həmin yara,
Qana dönüb susan
Onun ürəyidi.

Yaxın gəlib
Pul uzadır hamballara
Ortalıqdan götürməkçin
O meyidi.
Boynu yoğun bir müsəlman
Elə bu vaxt
Dümsük vurur böyründəki
Bir nəfərə:
– Ayə, millət əldən getdi,
Dinsizə bax,
Kafirlərə qoşulub o,
Kafirlərə!
– Dinsiz nədir,
Kafir nədir?
Tacir ağa?
O ki, bizim Fətəlidir,
Tanımırsan?
– Kəs səsini!
O məlunu tanımağa
Nə din sənə izn verir,
Nə də Quran!
– Bir Allahın olsun, kişi,
Düz danış sən,
Fətəlidir pənahımız,
Köməyimiz.
Dar ayaqda yapışmasa
Əlimizdən,
Əldən çıxar olub-qalan
Çörəyimiz.
– Kafirlərə satılıb o!
– Yalan deyir!
Ay camaat,
Susdurun o bədnəfəsi.
Özü burda Allah deyir,
Quran deyir,
Dükanında pərsəng vurur
Tərəzisi.

Palanıyla silahlanıb
Neçə hambal,
Meydançanın ortasına
Cumur dərhal:
– Necə? Necə?
Fətəliyə böhtan atsın?!
Ə, palanı vur başına,
Yerə yatsın!
– Gədə, məlun oğlu, məlun,
Utanmırsan
O qırmızı saqqalından,
Təsbehindən?
Dünən əliboş qayıdıb
Dükanından
Gedib ondan çörək pulu
Almışam mən.
İndi görək kimdir kafir,
Kimdir qansız?
Mömün odur,
Kafir sənsən, ay imansız!
Bir molla da qəhmər çıxır
O tacirə:
– Bəli, ağa doğru deyir,
Düz buyurur.
Kafirlərə yaxamızı
Verə-verə,
O, Allahı, peyğəmbəri
Danıb durur.
Bədəməldir! –
Aramızda yaşamasın!
Ay möminlər, o dinsizi
Daşa basın!
Sinəsiylə izdihamı
Yara-yara,
Ömrü kimi
Çadrasının rəngi qara,
Gözüyaşlı, üzü solğun,

Səsi titrək
Bir ağbirçək
Zülüm-zülüm hönkürərək
Dilə gəlir:
– İnanmayın fitvasına!
Qənim olsun, haram olsun
Ona Quran!
Son qəpiyi dünən verdim
Duasına,
Az qaldı ki, balam köçsün
Bu dünyadan.
Gedib Mirzə Fətəliyə
Ağız açdım,
Bir təbibə namə yazdı,
Fövrən qaçdım.
Dərman verdi, çarə qıldı
Övladıma,
Yaman yerdə çatdı kişi
İmdadıma.
İndi necə dilin gəlir,
Qızıl kimi
Bir insana ləkə yaxmaq
İstəyirsən?
İzdihamdan səs ucalır:
– De, ay bibi!
– De, ay xala!
– Düz deyirsən!
– Qovun, qovun,
Bu nadürüst uşağını!
Sıx cərgələr
Hücum çəkir
Dörd bir yandan.
Tacir çaşıb
İtirir öz papağını,
Mollanın da başmaq çıxır
Ayağından...
Dar küçəylə addımlayır

Yavaş-yavaş
Bestujev də addımlayır
Onunla bir.
Fətəlinin sinəsinə
Göz yaşları
Gilə-gilə axıb,
Göz-göz düymələnir.
Xəyalında o bədbəxtin
faciəsi,
Gözlərində qanlı səhnə,
Gur izdiham.
Beynində pul cingiltisi,
Fəryad səsi,
O, düşünür, hər kəlməsi
Bir ittiham:
"Biri yerdə tapmaq olub
Çapalayır,
Millət görmür öldürən kim,
Ölən kimdir.
Görmür kimlər sinəsində
Od qalayır,
Sərvətini soyan kimdir,
Bölən kimdir.
Özgələrdən o pul yığır
Qəpik-qəpik,
Öz qızılı yığılsa
Yüz dağ olardı.
Mənim yazıq millətimə
Dəyən təpik
Qaf dağına dəysə idi
Dağılardı!
Taleyini qoy düşünsün
O indidən,
Öz əliylə açsın
Bağlı gözünü o.
Azmı onu parçalayan,
Azmı didən,

Bir yandan da
Didib tökür özünü o.
Mən ki, onun cəfakeşi
Dərd biləni,
Sinəm yanır o dərdləri
Yığa-yığa,
Alışıram, niyə millət
Görmür məni,
Qorxa-qorxa baxır hələ
Bu işığa?..
Küçə boyu addımlayır
Yavaş-yavaş.
Biri çarın əmri ilə
Sürgündədir,
O biri çar xidmətindən
Bezib daha.
İkisi də bir dərddədir,
Bir gündədir,
İkisi də yollar gəzir
Bir sabaha.
– Aleksandr, nə susmusan,
Dillənsənə!
– Ay Fətəli, yadındamı
O gün sənə
Söhbət açdım
Gördüyüm bir faciədən?
Dinlədikcə gözlərinə
Çökdü duman.
Bu gün səhər
Şeirlərin arasından
O bədbəxtin kağızını
Tapmışam mən.
Bir bax, sözlər
Neçə yerdən yaralanıb,
Nöqtələri qapqara
Göz bəbəyidir.

Elə bil ki,
Qatarından aralanıb
Yerə düşmüş bir durnanın
Lələyidir.
Bəlkə onun
Axtarasan ünvanını?
Bəlkə sənə gətiribmiş
Gümanını?
O, məktuba nəzər salır
Dönə-dönə,
İnildəyir qırıq simli
Bir tar kimi.
Dik dayanmış yad əliflər
Bədəninə
Batır təzə oddan çıxmış
Mismar kimi.
Üzərində göz yaşları,
Qan ləkəsi,
Sətirləri pozulmuşdur
Neçə yerdən.
Fəqət məhkum bir insanın
Fəryad səsi
Fətəlinin qulağına
Dəyir birdən.
Onun ömür xəritəsi
Öz qanına
Qəltan olub
Bir qızaran çəmən kimi.
Yox, Fətəli məktub kimi
Baxmır ona,
Baxır üzü qan örtüklü
Vətən kimi...
Budur, ucqar
Müsalmanlar məhəlləsi,
Ürək dözmür
Daxmaların havasına.

Minarədən yerə çökən
Əzan səsi
Möminləri yığır
Axşam namazına.
Qəbir kimi
Hücrələrin qapısından
Donqar belli müsəlmanlar
Keçir bir-bir.
O, baxdıqca,
Ürəyinin yanğısından
Yanağına göz yaşları
Gilələnir.
Sən işə bax:
Gör kiminlə
O, qonşudur.
Tarix bir gün mat qalacaq
Bunu bilsə:
İki Allah evi ilə
Yanaşıdır
Onun evi:
Biri məscid, biri kilsə.
Pıçıldayır: – Yazıq millət,
Yazıq Vətən.
Sən göylərdən
Umursan öz qismətini.
Hər gün Allah dərgahında
Diz çökməkdən
İtirmisən dizlərinin
Taqətini.
Əsrlərdən tanrı deyib
İnləyirsən,
Bu gedişlə hara çıxdın,
Söylə, hara?
Nə qədər ki, namaz üstə
Baş əyirsən,
Qapazaltı olacaqsan
Ağalara.

Ürəyində kin sellənir,
Qəzəb coşur
Şüurları buxovlayan
Möminlərə.
İstəyir ki, yerə salıb
O bayquşu,
Qartal kimi özü qalxsın
Bu minbərə.
İstəyir ki, bir xitabət
Kürsüsünə
O, döndərsin
Bu ətalət yuvasını.
Ey müsəlman, desin
Budur sözüm sənə:
Yaddan çıxart behişt,
Cənnət xülyasını.
Oyan qəflət yuxusundan,
Dövrənə bax:
Mollaların hiyləsidir
Bu tanrı, din.
Gözlərini ayələrlə
Qapayaraq,
Müftəxorlar
Ciblərinə girir sənin.
Köksü dağlı,
Dili bağlı rəiyyətdən
Soruşuram, cavab tapsın
Sualıma:
Sənin lə bir namaz qılıb,
Dua edən
Burdan çıxıb
Niyə dönür o, zalıma?
Niyə Allah qapısında
Sənə qardaş,
Öz mülkünün qapısında
Nökər deyir?

Səninlə bir bu dərgaha
Əyilən baş
Niyə durub başın üstə
Əmr eləyir?
Uçurmaqçın
Bu rəzalət dünyasını
Məscidlərdən məktəblərə
Köçməlisən.
Zəmanənin ağıl,
Bilik ziyasını
Gözlərinin bəbəyilə
İçməlisən!
Dərd ürəkdə
Düyün-düyün,
Yığın-yığın,
Dinsə, onu qara əllər
Didə bilər.
Bircə anlıq cəsarətin,
Çılğınlığın,
Cavanlığın güdazına
Gedə bilər.
Əzan səsi! – Necə buna
Gətirsin tab?
Cavan, qoca diz qatlayıb
Çökür yerə.
Küçə boyu qoltuğunda
Dəftər-kitab
Gedir gürcü balaları
Məktəblərə.
Əzan səsi! – Haray çəkir
Göydə kabus,
Kilsədən də səs ucalır,
İbadətdir.
Keşiş deyir:
– Vətən bizim namusumuz,
Molla deyir:
– Nicatımız itaətdir.

Əzan səsi:
– Təzə məktəb küfr, yasaq,
Oruc, namaz
Müsəlmana bir yaraşıq.
Keşiş deyir:
– Kor qalarıq oxumasaq,
Biz pərvanə olmalıyıq,
Məktəb işıq!
Molla deyir:
– Dünya fani,
Həyat puçdur,
Döyün cənnət qapısını,
Ey bəndələr.
Keşiş deyir:
– Ömr əldən uçan quşdur,
Yeyin-için, dövran sürün
Axşam-səhər.
Molla deyir:
– Zülmə, cəbrə
Tab gətirin.
Allah vurur
Ağasına ağ olanı.
Keşiş deyir:
– Haqsızlıqla çəngə girin,
Qəlbinizdə gürcü ruhu,
Gürcü qanı.
Nə məscidə rəğbəti var,
Nə kilsəyə,
Bilir, puçdur
Hər ikisi bu dünyada.
Heç olmasa keşiş
Allah deyə-deyə
Vətənə də səcdə edir,
Xalqına da...
Küçə boyu addımlayır
Yavaş-yavaş
Mirzə dərdli qubarlanıb

Dinir bu dəm:
– Aleksandr, söylə,
Nədir nicat yolum?
Millətimin
Fəryadına dözəmmirəm,
Neyləyim ki, bir açılsın
Əlim, qolum?
Nə ildırım gücüm var ki,
Guruldayıb
Onu qəflət yuxusundan
Oyadım mən.
Nə elə bir şəfəqəm ki,
İşıq yayıb.
Açım zülmət pərdəsini
Gözlərindən.
Bəs neyləyim,
Kimə deyim öz dərdimi?
Hara gedim?
İmdadıma yetən varmı?
Çar məmuru,
Dəftərxana mütərcimi
Bir millətin
Yarasını sağaldarmı?
Bu tapdığın üstü qanlı
Məktuba bax:
Haqq istəyən
Dillər belə kilidlənir.
Bu məktublar
Hər gün gəlib
Qalaq-qalaq .
Sinəm üstə kitab kimi
Cilidlənir.
Ürəyimdə çırpınır
Söz həvəsi də,
Sühbə kimi düşünürəm
Əldə qələm.
Görürəm ki, nə qəzəldir,

Nə qəsidə
Millətimin yarasına
Şəfa, məlhəm.
Gül-çiçəyə qoşma demək
Vaxtı deyil,
Bülbül kimi inildəmək
Vaxtı deyil,
Mən sevirəm
Öz xalqımın sərvətini,
Nizaminin cahanşümul
Sənətini.
O, bir şeir günəşi tək
Nur saçanda
Dühasına heyran qaldı
Məmləkətlər.
O, idrakdan, fəlsəfədən
Söz açanda
Avropada köçəriydi
Çox millətlər.
Bu gün Vətən od içində
Yanır, qardaş,
Nəsihətlə rəhmə gəlməz
Ürəyidaş.
Mən Puşkini
Oxuduqca dönə-dönə
Usanıram yar, yar
Deyən qəzəllərdən.
Oxuduqca qaranlıqdan
Nurlu günə
Birdən-birə gözlərimi
Açıram mən.
Oxuduqca artır gücüm,
Artır səsim,
Çarpışmağa
Təzə meydan istəyirəm.
Görürəm ki,
Bu dar dünya

Olmur bəsim,
Mən genişlik istəyirəm,
Mən asiman istəyirəm.
Mən bir qanad istəyirəm,
Zirvələrə uçmaq üçün,
Mən bir həyat istəyirəm
Xalqa işıq saçmaq üçün.
Mən təzədən yaranıram,
Mən təzədən doğuluram.
Mən təpədən dırnağacan
Üsyan, qəzəb, kin oluram.
Tutub boğmaq istəyirəm
Əllərimlə dərdi, qəmi.
Hazıram ki, süngülərə
Sipər edim öz sinəmi.
Ömrümün ən ağır günü,
Xoş günü mən
Sevə-sevə oxuyuram
Püşkini mən,
Niyə bizim cavanların
Dodağında
Qaranquş tək qanad açmır
Bu nəğmələr?
Süründükcə məscidlərin
Qabağında,
Ayələri əzbərləyir
Axşam-səhər.
Dərvişlərin nağılına
Qulaq asıb,
Millət şirin
Röyalarda xumarlanır.
Yaxa yırtır,
Dizlərinə döyür kasıb,
Qanlı başa
Zəncir vurub "tumarlanır".
Hanı mənim öz əlifbam,
Öz kitabım?

Hanı mənim
Şüurlarda inqilabım?
Hanı mənim Babək ruhlu
Mübarizəm?
Hanı mənim şeir,
Sənət Çənlibelim?
Sahilini duman örtmüş
Bir dənizəm,
Heç bilmirəm
Hara axır
Qəzəb selim.
Mən öz sənət meydanımı
Axtarıram,
Yatmışları silkələyən
Söz qoşmağa.
Mən öz Senat meydanımı
Axtarıram,
Rıleyev tək,
Bestujev tək
Çarpışmağa!
Marlinski dinlədikcə
Fətəlini,
Deyir: – Qardaş,
Anlayıram dərdini mən.
Bu şəhərdə sıxan gündən
Dost əlini,
Ürəyini oxumuşam
Gözlərindən.
Bilirəm ki, Vətən deyə,
Millət deyə
Sən hazırsan aslan kimi
Döyüşməyə.
Ancaq kimlə? –
Bilirsənmi?
Yox, bilmirsən!
Təkcə dinmi, cəhalətmi
Sənə düşmən?

Bir qulaq ver
Dost sözünə,
Dost səsinə:
Ən qorxulu düşmənin var, –
O da çardır.
Süngüsüylə
Millətinin sinəsinə
Həkk etdiyi
O qanunsuz qanunlardır.
O qanunlar sıxır,
Boğur vətənini
Anam doğma Rusiyanı
Boğduğu tək.
O qanunlar
Sürgünlərə atdı məni,
O qanunlar
Hələ nələr törədəcək!
Ürəyimin
Sağalmayan yarasında
Şəhid olmuş dostlarımın
Fəryadı var,
Çapalayır
Sal buzların arasında
Yüz-yüz bizim
Haqq istəyən qəhrəmanlar.
Qarlı Sibir mədənləri,
Qandal səsi...
Zindan, məhbus bolluğundan
Çar xoflanıb.
Hər vicdanı
Pusur polis xəfiyyəsi,
Bir millətin
Azadlığı buxovlanıb.
O qanunlar
Arzuları diri-diri
Sinələrdən qopardaraq
Atır oda.

Puşkin kimi
Məğrur sənət cahangiri
Mütləqiyyət pəncəsində
Sıxılmada.
Mən də, sən də
Bu dövranı dəyişməli,
Bax, bu yolda
Vətən deyib döyüşməli!
Bir millət ki,
Oğulları asılmadı,
Sinəsinə yanar dağlar
Basılmadı,
Ağrılardan püskürmədi
Vulkan kimi,
Hayqırmadı qasırğalı
Ümman kimi, –
O millətin ürəyində
Məhkumluğa nifrət olmaz.
Zalımını, düşmənini
Tanımayan bir millətdən
Tayfa olar,
Millət olmaz.
Əl yanmasa,
Tutmaz maşa,
Göz kor qalar
Od görməsə.
Millət çətin doğmalaşa
Qan udduran
Yad görməsə.
Qardaş, qəlbən
Sevirəm mən bu Qafqazı,
Düşünmə ki, vurğunluğum
Bir anlıqdır.
Mənim sizə gətirdiyim
Nur şüası,
Çarın isə göndərdiyi
Qaranlıqdır.

Tanıdınmı dostun kimdir.
Düşmənin kim?
Kimdir yayan
Mövhumatı, cəhaləti?
Şüurları zəncirləyən
Qanlı hakim
Boğur qəflət yuxusunda
Hər milləti...
Görən şair Səbuhi
Ayıldıqca bilirmi
Bu söhbətin müddəti
Bir saatmı, bir ilmi?
Bir əsrmi dayanıb
O, dostunu dinləyir.
Bunu kitablar demir,
Bunu sənətkar deyir,
Ölümlərin gözünə
Dik baxan bir sənətkar.
Nəğmələri Neva tək
Gur axan bir sənətkar.
Sözlər alovla dolu,
Sözlər üsyanla dolu,
Danışduqca Beştujev
Fətəlinin gözündə
Ölümlə, qanla dolu
Çarın səltənətinə
Nifrət odu yaranır.
Dostunun hər kəlməsi
Güllə qatarı kimi
Köksündə sıralanır.
Beynində tufan qopur.
Ürəyində zəlzələ.
Od alova qovuşur,
Çay dənizə, sel selə.
Şığıyıb dağlar aşır
O, silsilə-silsilə.
Həyat əvvəlki deyil,

Dövran əvvəlki deyil,
Küçə həmin dar küçə,
Səki o səki deyil.
Bura Cıdır düzüdür,
Bura Senat meydanı.
Döyüş, sınaq meydanı,
Ölüm, həyat meydanı.
Fətəlinin gözündə
Bütün aləm dəyişir.
Onun şair vicdanı
Haqsızlıqla döyüşür...

IV

Cavan gəlin çay gətirir piyalələrdə,
Üzü açıq, gözlərində ismət şöləsi.
Gələnlərin xidmətində dayanıb ər də,
Ləziz, dadlı nemətlərlə dolub süfrəsi.

Uşaq kimi sevincəkdir Fətəli, Tubu,
Evlərinə ən möhtərəm qonaqlar gəlib.
Ədiblərin, şairlərin məclisidir bu,
Ürəklərə işıq verən çıraqlar gəlib.

Sinilərdə aş qalanıb at təpə kimi,
Sürahidə qəzəbindən qızarır şərab.
– Nə baxırsan dərs bilməyən tələbə kimi?
Tez ol, doldur qədəhləri, ay xanəxərab!

– Ay Səbuhi, öz evindir, öz halal payın,
Sən süzəndə şirin olur zəhər də, bal da,
Xumarlanıb məst olmuşam ətrindən çayın
Qorxuram ki, şərab içim, məni ayılda.

Tubu xanım eşitdikcə bu söhbətləri
Fərəhlənir, qaşqabağı açılır hərdən.
Təki qəmlər dəryasına batmasın əri.
Bükülməsin ağır işdən, qara xəbərdən.

O bişirər yüz qonağın xörəyini də,
Gecə-gündüz süfrə açar dost gəlişinə.
Qəlbini də, gözlərinin bəbəyini də
Qurban verər Fətəlinin bir gülüşünə.

Heyhat, onun dərdli keçir günü, saatı,
Cavan ömrü qovğalıdır, yolu çarpaşıq.
Bu meydanda nə səbri var, nə ehtiyatı,
"Düşmən qəvi, tale zəbun", dövran qarışıq.

Sübhə kimi fikirləşir, götür-qoy edir,
İstəyir ki, dərdlərini qanıyla yaza.
O, sevinir, ürəyində gəlin toy edir,
O, qəmlənir, Tubu xanım qərq olur yasa.

Öz əriylə gəlib durur yaxın-yanaşı,
O ürəkdən bu ürəyə köçsün qəm, kədər.
Sənətkara həssas qəlbli ömür yoldaşı
Gərəklidir ilham qədər, istedad qədər...

Uşaq kimi sevincəkdir bu axşam Tubu,
Evlərinə ən istəkli qonaqlar gəlib.
Elə bil Ay nurlandırıb sönən qürubu.
Ürəklərə işıq verən çıraqlar gəlib.

Şair Vazeh bir tərəfdə tutub yerini,
Sükutu da mənalıdır, danışığı da.
Sətir-sətir söylədikcə şeirlərini,
Sətirləşir alnındakı qırışığı da.

Gözlərində kölgəsi var yüz işgəncənin,
Saç-saqqalı ağappaqdır vicdanı kimi.
Şerimizin günəşini doğan Gəncənin
İncə qəlbli şairidir, müdrik alimi.

Mollalarla ağızlaşıb, dinlə döyüşüb,
Qələmiylə iynələyib daş ürəkləri.

Öz elindən, obasından didərgin düşüb,
Nəğmələri qan ağlayır o vatxdan bəri.

Səbuhinin dəvətilə gəlib Tiflisə,
Ürəyində Vətəninə vəfa, sədaqət.
Öz dostuyla qaranquş tək verib səs-səsə,
Şöhrətlənib yaratdığı "Divani-hikmət".

O məclisə gələnlərin əməli saleh,
Vicdanı pak, qəlbi sənət eşqiylə dolu.
Orda şerin sirlərindən söz açır Vazeh,
Zəkasıyla nurlandırır qaranlıq yolu.

Qərbin, Şərqin əşarından yaxşı halıdır,
Xəyyam, Dante rübabını sevir ürəkdən.
Bu axşam da o, məclisin ağsaqqalıdır,
Yorulmayır vəcdə gəlib şeir deməkdən.

Gah Şillerə meydan verir tərcüməsində,
Gah Sədinin divanını gətirir dilə.
Gete necə doğmalaşır onun səsində,
Heyne süzür ürəyindən hey gilə-gilə.

Çavçavadze – Gürcüstanın ustad şairi
Çənəsini söykəyibdir, əl ağacına.
Bu məhəbbət nəğməkarı, həyat şairi
Dönüb nəğmə əsirinə, şeir acına.

O başının tükü sanı məclislər görüb,
Çox dinləyib çonqurini, kamanı, sazı.
Vazeh şeir bağçasından bir çələng hörüb,
Bir çələng ki, bihuş edir ətri knyazı.

Bu nəğmələr Bestujevi sirli, sehrli
Şərqin hikmət dünyasına çəkib aparır.
Neçə rəngli, neçə səsli, neçə bəhrli
Əruz vəzni ürəyində tufan qoparır.

Əllərini sinəsində daraqlayıb o,
Damağında qəlyan sönüb, yoxdur xəbəri.
Bir məclisdə min bir kitab varaqlayıb o,
Səyahətə çıxır uzaq qərinələri.

Fikirləşir: – Qoca Şərqin dərdi böyükdür;
Özgələri başa qoyur onu tac kimi.
Öz dühası, öz idrakı özünə yükdür,
Bol meyvədən yerə çökən bir ağac kimi.

Həm varını, həm ağlını mənimsəyirlər,
Zəli kimi sovururlar düşüncəsini.
Ona şagird, özlərinə ustad deyirlər,
O da susur, öz içində boğub səsini.

Öyrənənlər ağıllanıb öyrədən olur,
Burda hiylə, siyasət də çatır köməyə.
İməkləyən ayaq tutub yol gedən olur,
Yeriyəni məcbur edir iməkləməyə...

Üzündə nur, başında fəs, önündə kitab,
Mütəkkəyə dirsəklənib Vazeh danışır.
Hər qapıya açar tapır, hər sirrə cavab,
Hər kəlmədən dili yanır, qəlbi alışır.

– Ulu Sədi belə deyib öz qitəsində:
– "Ey hökmdar, məndən əvvəl şairlərimiz
Sənə yazıb hər şerində, fəxriyyəsində:
Xoşbəxtik ki, zəmanəndə yaşayırıq biz.

Sən özünü xoşbəxt bil ki, Şeyx Sədiylə
Bir dövrdə yaşayırsan, gülür muradın.
Ədalətlə, ləyaqətlə hakimlik eylə,
Bəlkə mənim bir şerimdə çəkilsin adın".

Bax, əbədi sənət budur, ölməzlik budur,
Əsrlərdən qonaq gəlir məclisimizə.
Bəli, Xəyyam müqəddəsdir, Sədi uludur,
Xaqani ən ibrətamiz məktəbdir bizə.

Qoy zamanın tufanıyla qaynasın qanın,
Fəqət öyrən babalardan, onlar nə deyir:
Bir ürəyin, bir kamalın, bir də vicdanın
Vəhdətindən yaranmışdır həqiqi şeir.

Nədir mənim son məramım? –
Deyim sizlərə:
Elin fikri, xalqın səsi şerin canıdır.
Şair ümid çırağıdır ümidsizlərə,
Ürəklərin harayçısı, zəng çalanıdır.

Təsbehini övkələyib ovuclarında,
Dizlərini yerə basıb Şərq adətiylə.
Şam işığı titrədikcə ağ saçlarında,
O, məclisdə şölə saçır ləyaqətiylə.

Çavçavadze vəcdə gəlib qalxır ayağa,
Görkəminlə dağ vüqarı, qaya siqləti:
– Ruhumuza qida verən əziz qonağa
Minnətdarıq.
Qəbul edin bu məhəbbəti.
Biz bir ovuc ziyalıyıq:
Bağlıyıq öz millətimizə.
Bestujevi yandıran dərd yandırır məni,
Qoymayaq ki, qəlbimizin xoş nübarını
Fitnəkarlar ayaqlayıb torpağa sərsin.
Bu qardaşlıq, bu sədaqət toxumlarını
Millətlərin arasında səpək, göyərsin!

Görərik ki, baxça olur, bəhər verir o,
Nəsillər də bağban kimi xatırlar bizi...
Bestujeyin ürəyindən xəbər verir o,
– Bu sağlığa içək, – deyir, – piyaləmizi.

Müqəddəsdir məramınız, hörmətli knyaz,
O bağçanın ilk fidanı burda əkilir.
Qardaşlığın odu sönməz, rəngi qaralmaz,
Ona xalqın ürəyindən işıq çəkilir.

Mirzə Şəfi sual verir:
– Ancaq nə yolla,
Nə tədbirlə bu mərama çataq, qardaşlar!
Millətimə layla çalır ruhani molla,
Yatır qəflət yuxusunda beyinlər, başlar.
Baqqal deyir: – Sən dinsizə çörək satmaram,
Çünki məktəb, ürfan sözü səndən töreyib.
Axund deyir: – Naməhrəmsən, əl uzatmaram,
Əlin kafir Axundovun əlinə dəyib.

Millət uyur hiyləsinə şarlatanların,
Bir günahsız müqəssir tək çaşıb qalıram,
Sözü keçir sənətkara şər atanların,
Alçaqların fitvasıyla mən alçalıram.

Neyləməli?
Bu dəm dinir Mirzə Fətəli:
– Ustad, şeir yazmalıyıq qılıncdan iti.
Hər dərdini öz dilində xalqa deməli,
Nəzirələr, mədhiyyələr yıxdı milləti.

Çoxdandır ki, şeir, sənət çaşıb yolunu,
Dəllalların əlində bir oyuncaq olub.
Məsləksizlər ayaqlara döşəyib onu,
Əvəzində aldığı pay bir qucaq olub.

Hakimlərin təlxəyidir mədddah şairlər,
İlhamını matəh kimi qoyur hərraca.
Yaşayırlar eldən ayrı, xalqdan bixəbər
Yüz cür yalan sırıyırlar yoxsula, aca.

Girib tərif yarışına rütbəpərəstlər,
Bir-birini ayaqlayır itaət üçün.
Əqidəsiz ölü canlar, soyuq nəfəslər
Tiryəkdən də qorxuludur cəmiyyət üçün.

Nə zaman ki, vicdan susur, qeyrət uyuyur,
Nə zaman ki, mütiləşir alim, sənətkar,

Millətin də ruhu küsür, qəlbi soyuyur,
Öz-özünə məğlub olur döyüşdən kənar.

Sübhə kimi qulaq asır dostlara Tubu
Bu mənzilə ən istəkli qonaqlar gəlib
Elə bil Ay punlandırıb sönən qürubu
Ürəklərə işıq verən çıraqlar gəlib.

V

Qazamatın qabağında
Keşikçilər dayanmış.
Barmaqları tətikdədir;
Burda nə din, nə danış.
Sifətləri daş kimidir,
Baxışları duyğusuz.
Onların bir peşəsi var:
Bunu gözlə, onu pus.
Yaxın qoyma, vur döşündən,
Lazım gəlsə güllələ,
Nə həsrətli gözlərə bax,
Nə uzanan bir ələ.
Qana bələ,
Vur, itələ,
Tut qapını,
Kəs yolu.
Mükafatın ya pul olar,
Ya da rəis "sağ olu".
Dövlət bilir
Kimdir onun
Keşikçisi, dayağı:
Nökərlərin ən sadiqi,
İtlərin ən sayığı...
Qazamatın qapısında
Gözətçilər dayanmış.
Silahları deyir sənə:
Burda nə din, nə danış!

Barmaqlıqlar arasından
Boylandıqca dustaqlar,
Bu tərəfdə gildir-gildir
Göz yaşları tökən var.
Yaşmaq altdan ana baxır,
Bacı yolur saçını.
Gürcü qızı səssiz didir
Boynundakı xaçını.
Bura Metex qalasıdır,
Bura ölüm kabusu.
Oğul zindan dustağıdır,
Ana çadra məhbusu.
Aralıqda qədim divar
Həsrət kimi dayanmış.
İki dövlət arasında
Sərhəd kimi dayanmış.
Üç millətin fəryad səsi
Bir-birinə qarışır.
Üç ürəyi birləşdirən
Qəm dil açıb danışır.
Hər dustağın bir əzizi,
Bir yananı var burda.
Daş üstündən gizli-gizli
Boylananı var burda.
Daş tapılmır,
Bu yollarda
Yer bərkiyib, daşlanıb.
Qazamatın qabağında
Daş qıtdığı başlanıb.
Daş axtarıb,
Kəsək tapıb,
Əllərini qızardan
Az qalır ki, dişlərilə
Daş qoparsın hasardan.
Daş tapılmır,
Vay o gündən
Ürək dönüb daş ola.

Vecə gəlməz çaylar kimi
Süzülən göz yaşları.
Ayaq altda qoyasan ki,
Bəlkə bir az yumşala
O duyğusuz sinələrdə
Gəzən soyuq daşları.
Gələnlərin ürəyində
Qardaş dərdi,
Dost dağı,
Biri həyat dustağıdır,
Biri zindan dustağı.
İzn alıb görüşən də
İçin-için ağlayır.
Həsrətlilər yaxa yırtıb
Görüşməkçin ağlayır.
Koroğlu tək eşmə bığlı,
Özü palıd cüssəli
Bir cavan var,
Dustaqların
Hamısından qüssəli.
Gözü yollar yorğunudur,
Könlü insan möhtacı.
Bu gün onun görüşünə
Nə yar gəlib, nə bacı.
Yoxdur onu haraylayan
Bu qədər səs içində.
O, yetimdir, kimsəsizdir
Dəmir qəfəs içində.
Bir tarı var,
Pərdəsində
Ah gəzir, qəm yeriyir.
Sinəsinə basan kimi
Simlər yanıb əriyir:
Dəli könül cuşa gəldi,
Dərd ayılıb huşa gəldi.
Vüsal qaldı yarı yolda,
Həsrət qəmlə qoşa gəldi.

Bir ah çəkdim, yandı otlar,
Silkələndi göy palıdlar.
Doluxsunub boz buludlar
Gözümdəki yaşa gəldi.

Ürək çəkir yüz möhnəti,
Nə səbri var, nə taqəti.
Dövranın hər fəlakəti
Bu bəlalı başa gəldi.

Gör kim idim, kim olmuşam;
Bir taleyi kəm olmuşam.
Sevinc gəzib qəm olmuşam,
Ömrüm bitib başa gəldi.

Gözlərimdən qan damanı,
Yar unudub and-amanı.
Mən bədbəxtin son gümanı,
Bir ürəyi daşa gəldi.

Dost aralı, düşmən yaxın,
Duman gəlir axın-axın.
Qara gözlər, mənə baxın,
Bəlkə dərdim, "xoşa" gəldi.

Kimə deydi yamanlığım? –
Özüməm öz qurbanlığım.
Gün görmədi cavanlığım,
Yazdan çıxıb qışa gəldi...

Mizrab tara toxunur,
Nəğmə deyir o, yenə.
Mizrab hara toxunur? –
Ürəklərin telinə.
O nəğməkar hıçqırır,
O sınıq tar inləyir.

Keşikçi də dinləyir,
Dustaqlar da dinləyir:
"Qalanın dibində
Bir daş olaydım.
Gələnə-gedənə
Yoldaş olaydım.
Qalanın içində
Yarıma həsrət.
Kəndimin toyları
Tarıma həsrət.

Qalanın üstündə
Bir quş olaydım.
Anamın yanına
Uçmuş olaydım.

Qalanın küncündə
Dərd qalasıyam.
Ölüncə dünyada
Mərd qalasıyam.

Qalanın altında
Quyum olaydı.
Gözümün yaşıyca
Suyum olaydı.

Qalada yaramı
Bağlayanım yox.
Qalanın çölündə
Ağlayanım yox.

Yandım,
Qala-qala
Qalandı dərdim.
Ölsəm də, ay Qala,
Qalandı dərdim".

Nəğmə necə sehrli,
Nəğmə necə füsunkar!
Hönkürür, ağladır tar.
Telini ürəklərin
Telinə bağlayır tar.
Pərdələrdə gəzişən
Mizrabdır, ya göz yaşı?
Simlər üstə qızışıb
Barmaqların savaşı.
Yara həsrət əlləri
Çala-çala əriyir.
Sanki, onun ahından
Bu daş qala əriyir.
Sanki, daşlar yeriyir,
Üstündə yüz-yüz ayaq.
Əllər qalxır yuxarı,
Enir divar, uçur tağ.
Tüfəng tutan soldatın
Əli birdən boşalır.
Nəğməyə əsir olub
Daş ürəyi yumşalır.
Dustaq onun fatehi,
Dustaq onun hakimi.
Silahıyla titrəyir
Qolubağlı qul kimi.
Atılır irəliyə
Gözüyaşlı bir ana.
Barmaqlıqlar içindən
Sarmaşır balasına.
Soldat görmür onları,
Soldat baxır uzağa.
Tüfənginin süngüsü
Sancılıb boz torpağa
Nəğmə lal edir onu,
Nəğmə kövrəldir onu.
Həsrətlə xatırlayır
Sahibsiz qarmonunu

O şirmayı dilləri
Toz basıbdır nə vaxtdan.
Barmaqları göynəyib,
Aralanıb çaxmaqdan.
Yanğın düşən ürəyi
İstəyir parçalana.
O, bir Şimala baxır,
Bir də bu tar çalana.
– Fətəli, bu necə ilahi səsdi!
İnsanmı, pərimi nəğmə oxuyan?
Gözlərim yaşardı, ürəyim əsdi,
Bir anda bir əsri yaşadım, inan.
O düyünlər açdı, tarixlər dedi,
Tərcüməsiz duydum o qəmi, dərdi.
Təbiət bülbülə dil versə idi
Sizin dilinizdə nəğmə deyərdi.
Bir quru ağacdan yaranan bu tar
Ruhumu ram edib öz tilsimində.
Bir xalqın yaralı ürəyi ağlar,
Min sinə dağı var incə simində.
Qubanı, Qusarı gəzib dolaşdım,
Dinlədim balaban, tütək səsini.
Qartallı dağların belindən aşdım,
Gördüm yas yerini, toy məclisini.
Ancaq misilsizdir bu ilahi səs,
Ürəyim o dərdin, qəmin məhbusu.
Kaş qismət olaydı mənə bu məhbəs,
Diz çöküb öpəydim həmin məhbusu,
Səbuhi, qardaşım, indən belə sən
Mənə öz dilini öyrətməlisən.
Bu dili Püşkin də bir az öyrənib,
Sizin nəğmələrlə çağlayır qəlbi.
Lermontov bir şirin avaz öyrənib,
Ürəklə yaradıb "Aşıq Qəribi".
Mənim də bu dilə var məhəbbətim,
Peşman etmərəm müəllimimi.
Bu nəğməkar xalqın, şair millətin

Dilini sevərəm öz dilim kimi.
Ya qismət, qayıdıb vətənə dönsəm,
Bu dil unudulmaz, düşməz dilimdən.
Bu dildə anama şeir deyərəm,
Bu dili balama öyrədərəm mən.
Vətənə çatmayıb, ölsəm Tiflisdə,
Bircə xahişim var, mən deyən olsun.
Qardaşım, tar çaldır qəbrimin üstə,
Simlər haray çəkib inləyən olsun.
Ömründə ilk dəfə, bəli, ilk dəfə
Sevincdən ağlayır Mirzə Fətəli.
Atılır quş kimi dostu tərəfə,
Onu qucaqlayır Mirzə Fətəli.
Yox, o, geniş açır öz qucağını,
Qolları Kür ilə Arazdır onun.
Bestujev yurdunu, Puşkin xalqını
Öpür dodağıyla odlar yurdunun.

VI

Dövran onu günbəgün
Sıxan kəlbətin oldu.
Yaşamaq çətin oldu,
Yaratmaq çətin oldu.
O, daş kimi bərkidi,
Dağ kimi mətin oldu.
Çiyni çarın olsa da,
Qəlbi millətin oldu.
Dözdü zəmanəsinin
Dözülməz möhnətinə.
Bəzisi tək getmədi
Məkkə ziyarətinə.
Ayağı yerdən qopub,
Əli göydə qalmadı.
Kilsələrdə diz çöküb
Boynuna xaç salmadı.
Vətəndən üz döndərib,
Təbəlikdən çıxanlar,

Yerə atıb paqonu,
Yerdən qızıl yığanlar,
Bir çardan üz döndərib,
Bir şaha baş əyənlər.
Mən möminəm deyənlər,
Müsəlmanam deyənlər
Qurban verib məsləki,
Yadırğayıb milləti,
Yalnız dində gördülər
Düzlüyü, həqiqəti..
Getdi əqidə, bilik,
Dik yeriyən, şax duran
Süründü dizin-dizin.
Papağından dəm vuran
Ayaqda başmaq oldu.
Fəlsəfəsi mütilik,
Zülmə tablaşmaq oldu
Dünənki mübarizin.
Bəs Fətəli neynədi?
O dözdü yana-yana.
Vəzifəsi dilmanclıq,
İş yeri dəftərxana.
Dəftərxana – yoxsulun
Yüz-yüz bağlı naməsi.
Hər qovluğda qovrulan,
Bir külfətin naləsi
Hər qovluqda göz yaşı,
Külə dönmüş arzular.
Hər qovluğun üstündə
Biganəlik tozu var.
Hər qovluğun üstündə
Rusca belə yazı var:
"Göndərilsin arxivə,
Məlum deyil ünvanı".
Bu da çarın qayğısı,
Bu da haqqın divanı!
Bəs Fətəli neynədi?

Qəlbi qan, fikri ayıq,
O, kağız dəryasında
Ləngər vuran bir qayıq.
"Yox, mütləq tapmalıyıq,
Bir çarə qılmalıyıq".
Bu məktubun sahibi
Əldən gedir, kasıbdır,
Yazıq, imza yerinə
Barmağını basıbdır.
Bu məktubun üstündə
Qan izləri görünür.
Bu məktubun üstündə
On bir yetim körpənin
Dırnaq yeri görünür.
Hər məktubda bir kitab,
Bir həyat əsəri var.
Bütün Azərbaycanın
Burda dərdi-səri var.
O, Tiflisdə oturub,
Çəkir el möhnətini.
Ovcunun içi kimi
Görür öz millətini.
Ondan imdad istəyir
İsməti tapdalanan.
Bəyin, xanın əmriylə
Yurd-yuvası talanan.
Ondan məktəb istəyir
Yoxsul kənd uşaqları.
Ondan işıq istəyir
Yüz evin çıraqları
Ondan cavab gözləyir
Oğul itirmiş ana.
Bura ədalət evi,
Bura baş divanxana...
Ən böyük rüşvətxana! –
Qəlbi daşlar sərgisi.
Çürüyən bir dövlətin
Riyakarlıq mərkəzi.

Burda qanun dəbdədir,
Möhürlüdür kağızlar.
Qanundan dəm vuranda
Köpüklənir ağızlar.
Məmurlar elə bil ki
Hazır qəlibdən çıxıb.
Qızıl manatlar kimi
Parlayır sifətləri.
Elə bil ki, ömründə
Ana bətni görməyib,
Məmurlar cibdən çıxıb,
Puldur ədalətləri,
Puldur ləyaqətləri.
Yoxsullar həftələrlə
Qəbulda can çəkirlər,
Kimsəsizlər haqq deyib,
Göz yaşları tökürlər.
Boynu yoğun polislər,
Rütbəli möhtəkirlər
Durub ikiqat olur
Gələn tacirə, xana.
Bura "ədalət evi",
Ən böyük "divanxana".
Ən böyük dəllalxana,
Üstü örtülü bazar.
Burda qələm pul görüb,
Mürəkkəbsiz də yazar.
Başda həzrət canişin
Təmsil edir dövləti.
Başının üzərində
Padşahın portreti.
Başsızın üzərində
Çürük başı ucalır.
Sanki qəbrin üstündə
Sinə daşı ucalır.
Qapının arxasında
Boynun büküb yetimlər.

Qapının arxasında
Saysız ölüm – itimlər.
Qapının arxasında
Nalələr, yalvarışlar.
Polis yumruqlarıyla,
Rəis buyruqlarıyla
Əzilən dərdli başlar,
Tökülən qanlı yaşlar.
Salonun ortasında
General həzrətləri.
Bəzəkli yolka kimi
Parıldayır hər yeri.
Xalqın sadiq düşməni,
Çarın sadiq nökəri.
Vəzifəsindən xumar,
Hökmündən razı, məmnun.
Vicdan sövdəgərləri
Xidmətindədir onun.
Ayağının altında
Biri pəyəndaz olur.
Biri dördqat əyilir,
Görsə bu da az olur,
Əyilməyə gətirər
Öz əhli-əyalını,
Təki rəis xoşlasın
Bu vicdan dəllalını.
Ürək necə yanmasın,
Necə dönməsin qana?
Bura "ədalət evi",
Ən böyük divanxana.
Pul üstündə can qoyan,
Ölkəni viran qoyan
Ən böyük viranxana.
Dərdi başından aşan
Yüz-yüz, Səbuhi təkdir.
Göz yaşıyla danışan
Yüz-yüz, Səbuhi təkdir.

Hamıya əl uzatmaq,
Xalqın hayına çatmaq,
Həyan olmaq gərəkdir.
Dilmanc olmaq gərəkdir
Dilbizməz məmurlara.
Hər bədbəxtin dərdini
Böyüklərə deyirdi
O, alışa-alışa,
O, yalvara-yalvara.
Özüyçün əyilməyi
Ölümdən betər bilib,
Öz xalqının naminə
O, hardasa əyilib,
Neçə bağlı qapıya
Açar oldu Səbuhi..
Neçə haqsız qəzəbə
Düçar oldu Səbuhi.
O, dönmədi yolundan,
Daşınmadı fikrindən.
Dedi: – Külə dönüncə
Vətən deyəcəyəm mən.
Sinəmdə bir ürək var
Vətən Əsli, o Kərəm.
Yüz yerə parçalansam,
Yüz yol Vətən deyərəm.
Yüz kösöv olub yansam,
Yüz yol Vətən deyərəm.
Öz xalqıma xidmətim,
Rus xalqına xidmətim,
Fars xalqına xidmətim,
Hər xalqa xidmətimdir.
Vətənə məhəbbətim
Dünyaya rəğbətimdir.
Fətəlinin ürəyi
Bu eşq ilə döyündü.
Zehni itiləşdikcə,
Qələm süngüyə döndü...

VII

Şam işığı, səssiz otaq...
O, masanın arxasında
Sübhə kimi oturaraq
Hey düşünür dərin-dərin.
O, çırpınır pəncəsində
Dağdan ağır fikirlərin:
Haray dostlar, haray dostlar!
Yetim kimi inildəyən
Bir ürəyim var, ay dostlar!
Nəğmələrim yaralıdır
Parçalanmış sinəniztək
Dünən Püşkin can verəndə
Ürəyimdə çapaladı
Neçə arzu, neçə istək.
Nələr etdi əli qanlı
Çar nökəri, çar cəlladı:
Bir şairə güllə atıb
Bir milləti yaraladı,
Bir dünyanı yaraladı.
Gözəlliyi yaraladı,
Gül-çiçəyi yaraladı.
O, bu günə qəsd eləyib,
Gələcəyi yaraladı.
O güllənin alovudur
Gözlərimdə yanan mənim.
O güllənin tüstüsüdür
Saçlarıma qonan mənim.
O güllənin ağrısıdır
Ürəyimi dəlib-deşən.
Ölən dostdur, gedən sirdaş,
Mən təklənib yetimləşən.
Əllərinin hərarəti
Soyumamış əllərimdən,
Təzə doğmuş bir günəşi –
Lermontovu itirdim mən.

Güllə dəydi Bestujevə,
Sinəm bir də yaralandı.
Həmdəm getdi, qardaş getdi,
Ümid məndən aralandı.
O üsyankar rus qəlbinə,
Rus səsinə güllə dəydi.
Dodağında əzbər olan
Azərbaycan nəğməsinə,
Azərbaycan kəlməsinə
Güllə dəydi!
Bu nə həyat, nə dövrandır?
Təməli qan, hökmü qandır.
Haqq deyənin mükafatı
Ya güllə, ya dar ağacı.
Dahilərin al qanıyla
Parıldayır
Nadanların taxtı-tacı.
Yaltaqlığın meydanı gen,
Murdar üzü təmtəraqlı.
Yalanların yolu açıq,
Həqiqətin dili bağlı.
Ərlər muzdur, mərdlər kasıb,
Gədalarsa bəydir, xandır.
Qanmaz, cahil olmaq azad,
Arif olmaq qadağandır.
Qadağandır bu dövranda
İnsan kimi fikirləşmək.
Həyat mərdə göz dağıdır,
Ağlı kora qızıl çeşmək...
Şam işığı, səssiz otaq,
O çatılan qaşlara bax,
O yuxusuz gözlərə bax.
Əynindəki hərbi geyim
Sıxır onu zindan kimi.
Çiynindəki zər paqonlar
Bir cüt qızıl ilan kimi
Baş qaldırıb dinmə deyir.

Yüksək çarın qulluğunda,
Ucalardan enmə deyir,
Ordenləri dilə gəlir:
Həm nurluyuq, həm də parlaq,
Gözlərini qamaşdıraq,
Həqiqətə kor kimi bax.
Sən ədalət, haqq istəmə,
Rütbə istə, nişan istə.
Sinəndəki ürəyi sat,
Bizləri düz sinən üstə.
Fəqət üsyan edir ürək,
Ədalətli bir hakim tək.
Vicdanını satma deyir
Nə rütbəyə, nə çinə sən,
Neynirsən o qızıl teşti,
Qan qusasan içinə sən?
Məzlumların naləsinə,
Fəryadına qulaq as bir:
Ağlayanın göz aşları
Ağladana qəhqəhədir.
Sən coşmalı, çağlamalı,
Sən ürəklər sağaltmalı,
Ürəksizlər dağlamalı.
Dilsizlərə dil verməli,
Qan-qan deyən
Nəs dilləri bağlamalı.
Millətinin itirdiyi
Əsrləri haqlamalı,
Əsrləri örtməlisən.
Bir ordunun yürüşünü,
Hücumunu, döyüşünü
Bir qələmlə etməlisən.
Yollar açıb sabahına,
Tufanların qabağına
Bayraq kimi getməlisən.
Boğulsa da nitqin, səsin,
Təngisə də od nəfəsin

Məqsədinə çatmalısan,
Amalına yetməlisən.
Bu müqəddəs, çətin yolda
Ömrün qurban ola bilər.
Puşkinin mərd sinəsi tək
Sinən al qan ola bilər,
Bəlkə sənə tuşlanacaq
Lermontova dəyən güllə.
Bəlkə sənə tuşlanacaq
Qızıl saçlı Bestujevi
Külək vurmuş qızılgültək
O ikiqat əyən güllə.
Bəlkə...
Bəlkə...
Bu bəlkələr,
Bu qorxular, təhlükələr
Ürəyini çox övkələr,
Varlığını çox silkələr.
Hələ zindan küncləri var
Sənətkarı çürütməyə.
Satqınlar var,
Fürsət gəzir
Fitnə-fəsad törətməyə.
Alçaqlar var,
Şeir-sənət meydanında
Dardır yeri.
Yollar gəzir
Ləkələsin
Qəlbi təmiz şairləri.
Yaltaqlar var,
Mənlik, vüqar
Gözlərinə batan oxdur.
Kişiliyi, cəsarəti
Görməyə heç gözü yoxdur.
Sən mərd olsan,
Cavan ömrün
Sürgünlərə gedə bilər.

Qara əllər gecəyarı
Səni boğub didə bilər.
Qara əllər, qara fayton,
Qapqaranlıq xəlvət gecə.
Bəlkə sənin mənzilinə
Soxuldular lap indicə.
Bəlkə isti nəfəsindən
Körpə kimi xumarlanan,
Sənin şair əllərinlə
Hörükləri tumarlanan
Eşqə sadiq bir qadın da
Saçlarını yola-yola,
Boğuldu öz fəryadında.
Bəlkə əzib tapdaladı
Yaratdığın şah əsəri
Gönü qalın bir qoçunun
Altı qalın çəkmələri.
Bəs Xaqani?
"Həbsiyyəni" yaza-yaza
Söz silləsi vurmadımı
Hər rütbəli yaramaza?
Bəs Nəsimi?
Öz qanıyla
Qoca Şərqin
Ən üsyankar bahadırı?
O, "Ənəlhəq" – demədimi
Soyulanda diri-diri?
Bir şair ki, ürəyində
Vətən dərdi, yanğısı var.
Onun zindan təhlükəsi.
Vaxtsız ölüm qorxusu var.
Əzablardan çəkinməyib
Qoş səsini sən onlara.
Millətinin yazan əli,
Atəş açan səngəri ol.
Nifrət edib

Çar verdiyi paqonlara,
Sən vətənin
Paqonsuz bir əsgəri ol!
Şam işığı, səssiz otaq..
O qaralan kağızlara,
Bu ağaran saçlara bax:
"Qəlbim kinlə, qəmlə dolu,
Necə deyim, necə yazım?
Necə çatsın millətimə
Hər məramım, fikrim,
Arzum?
Nə məktəb var,
Nə əlifba.
Çoban qardaş,
Cütcü baba,
Yaşmaq altda ömür sürən,
Günəşi də gizli görən
Pərzadlarım, Sonalarım,
Bacılarım, analarım
Necə məni oxusun bəs?
Şeir yazmaq fayda verməz,
Roman yazmaq fayda verməz.
Güzgü kimi düz göstərən
Səhnə gərək indi bizə.
Qəhqəhəsi bir ildırım,
Kinayəsi iti nizə.
Gülüşü də mübarizə,
Göz yaşı da mübarizə.
Millət açıb gözlərini
Yaxşı baxsın o güzgüyə.
Bir özünə nəzər salsın,
Bir özgəyə.
Görsün kimdir,
Görsün nədir.
O, kimlərin əlindədir.
Bir özünə gəlsin millət,
Öz eybinə gülsün millət.

Gülsün gözü yaşarınca,
O, kor olub ağlamaqdan.
Bezib min il mərsiyəylə
Özünə yas saxlamaqdan.
Hər fikrimdə təbil səsi,
Gülüş, nifrət partlayışı
Nadanlığın, cəhalətin
Qoy laxlasın təməl daşı.
Hər pyesimdə məzhəkənin
Bol-bol yeri olmalıdır.
Bu millətin öz Russosu,
Öz Molyeri olmalıdır.
Səhnəmizin pərdəsini
Gərək elə açsın əlim,
Çirkin həyat pərdəsini
Didə bilim, yırta bilim...
O öz şahın xəyalında
Zülmətləri yara-yara,
Ürəyini sübhə kimi
Boşaltdı ağ varaqlara...

VIII

Hər kəsin öz yolu, öz niyyəti var,
Kimi ev dağıdır, kimi yurd salır.
Ancaq bir yaratmaq səadəti var,
Bax, bu səadətlə insan ucalır.
Yaratmaq! –
Zindanlar küncündə yatsan,
Öz qanına batsan, yenə yaratmaq!
Ölüm bahasına xalqı oyatsan,
Ölüm yox, həyatdır məzarda yatmaq.
Yaratmaq! –
Qətrədən ümman yaratmaq.
Közü məşəl etmək çətindir, çətin.
Sükunət içində tufan yaratmaq! –
Budur ilk məramı şerin, sənətin.

Nəfsin toxumuyla yalan söz əkib,
Haqqa, həqiqətə yadlaşan da var.
Dünya nemətindən gözünü çəkib,
Min dərdə, əzaba qatlaşan da var.

Hələ sənət deyil savad, istedad,
Hər kərpic düzümü divara dönmür.
Hər usta yazana deyilmir ustad,
Hər "Məlik-şüəra" şüara dönmür.

Natavan deyildir hər cür xan qızı,
Hər qadın hünərdə Məhsəti olmur.
Sənətkar vicdanı, sənət yanğısı
Hər qələm əhlinin qismәti olmur.

Təbi təriflərə təbil olanı
Saraylar zövqüylə dindirib çaldı.
Şahlar əzizlədi Əbül Ülanı,
Sənəti alçaldı, özü ucaldı.

Zamanın hökmüylə uçdu səltənət,
O məddah şair də endi taxtından.
Divarlar altında qaraldı sənət,
Xalqına kəm baxan küssün baxtından!

Bir şeir günəşi doğlu o yerdə,
İşığı daxmadan cahana düşdü.
Bütün dahilərə oldu sərkərdə,
Sədası zamandan zamana düşdü...

Yazan qələm olur, qaralan kağız,
Əl var, yazdığının fərqinə varmır.
Şair var, saçları ağarır yalnız,
Camaat yanında üzü ağarmır.

Şair ürəkləri oxşaya bilməz,
Xalqın nəfəsini şerə qatmasa,
Təltiflə, fərmanla yaşaya bilməz
Əgər sənətkarı el yaşatmasa...

Səbuhi bilirdi bu həqiqəti,
Yaratmaq eşqiylə yanır, yanırdı,
Qəlbində zamanın dərdi, möhnəti,
Bircə qələminə arxalanırdı.

Sözlər parıltılı sözlər deyildi,
Xalqın ruhu kimi sadə, rəvandı.
Yazdığı adi bir əsər deyildi,
Tarix qarşısında bir imtahandı.

Fikirlər minillik qəlibdən çıxıb,
Köhnə yaraları sağaltmalıydı.
Bütün ehkamları dağıdıb, yığıb,
Sənətdə inqilab yaratmalıydı.

Düşündü, alnında əzab izləri,
Özü də bilmədi haçan o yatdı.
Təzə açılanda sübhün gözləri
Ömür sirdaşını gəlib oyatdı.

– Ay Tubu, Ay Tubu, tez ol, bəri gəl,
Xəzinə tapmışam, əsl xəzinə!
O, durub heyrətlə soruşdu əvvəl:
– Nə var, ay Fətəli, nə olub sənə?

Harda gizlənmişdi, necə tapmısan?
– Bax, burdan! –
Köksünü göstərir o dəm.
Yerdə gizlənsəydi tapardım asan,
Qəlbimə illərlə yollar gəzmişəm.
Ancaq bilməmişəm nədir yorulmaq,
Sünki sən olmusan arxam, köməyim.
Evdə sənətkara pasiban olmaq
Ən böyük vəfaymış, əziz məleyim!

Qoşa əllərində bir dəstə kağız
Onun uçan qolu, qanadı kimi.
Sıxıb sinəsinə öpür aramsız
Həsrətdən doğulmuş övladı kimi.

Sanır günəş yanır evin içində,
Sətirlər nurundan naxış-naxışdır.
Dünya olan-olmaz sevincini də
Bircə Səbuhiyə bağışlamışdır.

Onun sinəsinə qısılır Tubu,
Gözündən yaş qopur o varaqlara.
Dönüb on beş yaşlı qız olur Tubu,
Qayıdır sevdalı, şirin çağlara.

Ən ağır günlərin dostu, sirdaşı,
Ən xoşbəxt saatda görür ərini.
Elə bil Ayla Gün durub yanaşı,
İşığa qərq edir biri-birini.

Dostluğu baş tutsa ərlə arvadın
Bir koma yüz saray bərabəridir.
Sənətkar qəlbini duyan bir qadın
Onun yazılmamış şah əsəridir.

Səbuhi qapıya yanaşır bu dəm;
– Bu gün özüm olum çaparım gərək.
Əzizim, sevincdən dura bilmirəm,
Dostlara şad xəbər aparım gərək.

O gedir qəlbində güclü bir səda,
Şərəfli yoluyla təzə bir ömrün.
Dünyaya gəldiyi qırx il olsa da,
Xalq üçün doğuldu, yarandı bu gün.

Gedir qoltuğunda ciyərparası,
İlk əsər, gözünün ağı-qarası.
Vətəndir nəfəsi, ürəyi, canı,
Qələmi söykənib el qeyrətinə.

Tiflisdə oturub, Azərbaycanı
Güzgü tək göstərir öz millətinə.
Sabah fağır kəndli, dərdli ana da
Səhnəyə çıxacaq, geniş səhnəyə.

Göz yaşı tökənlər divanxanada
Deyəcək bu günə qalmışam niyə?
Nə üçün acizəm, lal-karam görən?
Özümə baxdıqca utanıram mən.

İlk əsər – səhnənin ilk qaranquşu
Hələ təzə çıxır qılıncı qından.
Zamanla vuruşu, dinlə vuruşu
Başlanır ilk oddan, ilk qığılcımdan.

Hələ qabaqdadır çətin sınaqlar,
Hələ çox səddləri o qıracaqdır.
Səbuhi oduyla yanan varaqlar
Qəflət dünyasına od vuracaqdır.

Onun damarında coşub qaynayan
Qeyrət bulağıdır, kişilik qanı.
Səssiz küçələrlə yeriyir bu an
Şərqin fırtınası, Şərqin tufanı.

1962-1982

MÜNDƏRİCAT

"Kimsə, nəyəsə inanmamalıyam..." 4

ŞEİRLƏR

Azərbaycan deyəndə 13
Qadın ürəyi 14
Sənin əlindədir 16
Ay gecikən məhəbbətim 17
Məhəbbət 19
İlk sevgi məktubları 20
Görüş 22
Evə qayıdırıq 24
Vağzalı çalınır 26
Toy günü 27
Keç günahımdan 28
Ulduzlar 30
Ünvansız şeir 32
Zorla şair olmazsan 33
Arxiv şeirləri 35
Şair haqqında düşüncələr 39
Dost töhməti 44
Köhnə şeirlərimlə söhbət 46
Ay keçmiş cəbhəçi 50
Gərək elə yanım... 53
Türk müğənnisi Sevda Aydana 56
Azərbaycan dünya gəzir 58
Əsgər oğluma 62
Əsgər anası... 64
Ərik ağacı 65
Sən niyə doğulmusan? 69
Gəlin açıq danışaq 71
İllər boyu 77
Ucuzlaşmış kitablar 79
Vaqifin məqbərəsi önündə 82
Bəlkə 83
Qulaq asın, övladlarım 84
Səttar Bəhlulzadənin xatirəsinə 89
Vurğun dedim 90

Mehdi Hüseyn küçəsi 91
Səməd Vurğun görüşdə 93
Atanın arzusu 96
İnamım, əqidəm 97
Oğul məhəbbəti 99
Ömrümə bir gün qalmış 100
Şair qocalmaz 103
Nəğmə çələngi 104
Kəhər atla söhbətim 107
Üzeyir Hacıbəyovun ev muzeyində düşüncələr 110
Cavanlar... Cavanlar 112
Səttar möcüzəsi 115
Dənizdən gəlirəm 116
Vurğun 118
El məhəbbəti 119
O niyə qocaldı? 119
Qəlbimə adın yazılıb 120
Şöhrət 120
Heykəli qarşısında 120
Xəyal və həqiqət 121
Sənətin Məcnunu 121
Şairin hədiyyəsi 121
Yamanlığa yaxşılıq 122
Ruhun şad olsun 122
Fərqimiz 122
Dil pəhləvanı 123
Güzgüdə gördüyüm 123
Onun məzarı 123
Hava quldurları 124
Tərif-təhqir 124
Şövkət Ələkbərovaya 124
Şuşanın şəhər bağında 125
Fələstin xalqı 125
Hara yazaq? 125
Qıfıl 126
Atılmış çörək 126
Bacı-qardaş 126
Xəzər çimərliyində 127
Uşaq və dəniz 127
Gözün götürmür 128

Millətin gül balası 129
Çiçəklər 132
Alqış deyim 133
Cavidin məzarı 136
Müşfiqin məzarı 137
Nekroloq 139
Vəsiyyətim 142
Boyalı əllərində 144
Rəqibsiz 146
Vahidin xatirəsinə 146
Rübabə Murdovanın xatirəsinə 146
Mayestro Niyazinin xatirəsinə 147
Fikrət Əmirovun xatirəsinə 148
Korluq 150
Bezdirmisən 150
Sahibsiz ev 151
İki qoca 151
Zooparkda 151
Min şükür 152
Qaya və təpə 152
Kürsüdə və həyatda 152
Qızıl və polad 153
Dərdin 153
Bir müğənniyə 153
Bir qəbrə baxarkən 154
Hacı Zeynalabdin Tağıyevin abidəsi qarşısında 154
Şirin söz 154
Torpağa andım 155
Qız qalası 155
Şöhrət 155
İntizar 156
Həyat vəsiqəm 156
Onlar və sən 156
Qürbət şairi 157
Odlar Yurdu 158
Vətən sevgisi 158
Ləkəsiz günəş 158
Müşfiqin adı 159
Bir səhnə 159
Qızıl və gümüş 159

Növbə 160
Son borc 160
Zəhər 160
Qarabağ nəğməsi 161
Dağlar 162
Azərbaycan haqqında nəğmə 164
Gəlin dostlar, gəlin! 164
Zamanın hökmüylə 166
İlham təzə olsun 168
Qoşa qartal 170
Azərbaycanım 171
Ən gözəl 172
Yuxusuz gecə 174
Qələbə nəğməsi 175
Zəfər yaraşır 176
Raketlər 177
Bitərəf şair 177
Sınaqlar 177
Quşsuz yuvalar 178
Telefon məhəbbəti 178
Ağacın bəlası 178
Marşalımız 179
Arzu 179
Sahildə 179
Ana dilim 184
İblislər 186
Bir səhnə 188
Xudu Məmmədovun xatirəsinə 188
Nəvəm Tomrisə 189
Rudəkidən iqtibas 189
Salam Asiya, salam Afrika 189
Yeddi gəmi adası 191
Mənim arzum 192
Çadra tapılmadı 193
Azərbaycanım gəlir 195
Mübariz çağırış 196
Şəkər 197
Xəstəxanada 197
Göz həkimi 198
Xəstə gedir 198

Nankorluq 198
Əli Kərimə 199
Həmsöhbət 199
Əlfi Qasımova 200
Əmim İslamın xatirəsinə 200
Burda bir insan yatır 200
Toy məclisində 201
Mənlik 201
Kəbin 201
Nəvəm Tomrisə 202
Nəvəmin kötəkləri 202
Qəhrəman Azərbaycanım 202
Məhəbbət nəğməsi 203
Ananın səsi 204
Şair dostuma 205
Qaya və sel 206
Bacım, sən bəxtiyarsan 207
Təzə olsun 209
Nəğmənin qanadında 211
Bayram şəhəri 212
Dəzgah arxasında 214
Nazim Hikmətə 215
Pərvizin şəkli 217
Cavanlığım 218

MƏNZUM PYES

Şairin şikayəti 221

POEMALAR

Təbrik çiçəkləri 241
Yaralı nəğmə 250

TOFİQ BAYRAM

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

"LİDER NƏŞRİYYAT"

BAKI-2005

Buraxılışa məsul: *Əziz Gülaliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Ələkbər Kərimov*

Korrektor: *Elmira Teymurova*

Yığılmağa verilmişdir 20.09.2004. Çapa imzalanmışdır 07.03.2005.
Formatı 60x90 $^{1}/_{16}$. Fiziki çap vərəqi 20,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 43.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

Hf-233959